

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Економічний факультет
Кафедра економіки підприємства

Укладач Буторіна В.Б.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: МІКРОЕКОНОМІКА
ПРАКТИКУМ

Кам'янець-Подільський
2018

УДК 330.101.542(075.8)

ББК 65.012я73

E45

Рецензенти:

Ящишина І.В.

д.е.н., професор кафедри економіки підприємства
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Гофман М.О.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії,
Університет економіки та права «КРОК»

Бабаніна Н.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування Подільського державного аграрно-
технічного університету

Схвалено рішенням вченої ради

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(*протокол №3 від 29.03.2018 р.*)

E45 Економічна теорія : мікроекономіка : практикум : навчально-методичний посібник / укл. В. Б. Буторіна. - Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2018. 124 с. / укр. мова.

ISBN 978-617-681-149-7

Навчально-методичний посібник містить елементи навчальної програми дисципліни «Економічна теорія: мікроекономіка», до кожної з тринадцяти тем курсу розроблено плани практичних занять, питання для самостійного опрацювання, тематику рефератів, питання для самоперевірки, завдання для експрес-опитування, питання з альтернативною відповіддю, тести, вправи та задачі. Практикум доповнений критеріями оцінювання знань, умінь і навичок студентів, глосарієм та списком літератури. Рекомендовано для студентів, які вивчають дисципліну «Економічна теорія: мікроекономіка» як нормативну.

ISBN 978-617-681-149-7

УДК 330.101.542(075.8)

ББК 65.012я73

© Буторіна В.Б., 2018

ВСТУП

Практикум з навчальної дисципліни «Економічна теорія: мікроекономіка» складено відповідно до Галузевого стандарту вищої освіти України для студентів денної форми навчання освітнього ступеня «бакалавр» економічних спеціальностей 051 Економіка (Економіка підприємства) та 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

У запропонованому практикумі структура викладу кожної з тринадцяти тем курсу включає в себе наступні елементи:

- мета вивчення теми;
- короткий зміст теми;
- план практичного заняття;
- питання для самостійного опрацювання;
- тематика рефератів;
- питання для самоперевірки;
- запитання для експрес-опитування (економічного диктанту);
- завдання з альтернативною відповіддю;
- тренувальні тестові завдання закритого типу;
- типові задачі та вправи I і II рівнів складності;
- перелік базової та допоміжної літератури, Інтернет-ресурсів.

Навчально-методичний посібник сприяє формуванню у студентів ринково орієнтованого економічного світогляду, з'ясуванню механізмів встановлення та відновлення рівноваги мікросистем, засвоєнню знань і навичок підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Завдання, які допомагає вирішувати запропонований практикум полягають у оволодінні універсальним інструментарієм прийняття раціональних господарських рішень; пізнанні закономірностей функціонування мікросистем (індивідів, домашніх господарств, підприємств, організацій) у різних ринкових ситуаціях; аналізі основних типів ринкових структур – досконалої конкуренції, монополістичної конкуренції, олігополії, монополії; розкритті особливостей функціонування ринків факторів виробництва та утворення цін на послуги праці, капіталу, природних ресурсів відповідно до типу ринкової структури; визначенні впливу загальної ринкової рівноваги на ефективність розміщення ресурсів в економіці, дослідженні причин обмеженої недостатності ринкового регулювання, критерії оцінки добробуту, необхідності державного втручання в економіку.

Після використання навчально-методичного посібника при

вивченні дисципліни «Економічна теорія: мікроекономіка» студент має *знати:*

- сутність, мету і концептуальні основи мікроекономічного аналізу;
- обґрунтування раціонального споживчого вибору згідно з кардиналістським та одиналістським підходами
- вплив зміни цін і доходу споживача на споживчий вибір;
- дію законів попиту та пропозиції, особливості впливу цінових і нецінових детермінант;
- умови вибору комбінацій виробничих факторів за критеріями мінімізації витрат чи максимізації випуску;
- взаємозв'язки функції виробництва та функції витрат у коротко- строковому та довгостроковому періодах;
- правила поведінки фірми за умов зміни ринкової ситуації;
- особливості попиту й пропозиції факторів виробництва та механізм визначення їх цін у різних ринкових структурах;

вміти:

- моделювати поведінку споживача з урахуванням спадної граничної корисності блага;
- знаходити оптимальний варіант вибору споживача на основі принципу рівності зважених граничних корисностей;
- визначати зміни оптимального стану під впливом зміни переваг споживача та зміни його доходу;
- виконувати графічну побудову ліній «доход – споживання», «ціна – споживання»;
- моделювати ситуації порушення ринкової рівноваги і давати їм характеристику;
- визначати основні показники, що характеризують ефективність стратегії підприємства у коротко- та довгостроковому періодах;
- обчислювати витрати виробництва та виконувати економічні обґрунтування вибору мінімально ефективного розміру підприємства та оптимальної потужності діючого підприємства;
- використовувати правила поведінки фірми в реальній економіці в умовах будь-якої ринкової ситуації;
- обґрунтовувати оптимальний вибір товаровиробника, який купує фактори виробництва, та робітника щодо праці і відпочинку;
- визначати ринкову ціну виробничого фактору

СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Лекції	Практичні	Самостійна робота	ІНДЗ	Разом
	Години				
Змістовий модуль 1. Основи поведінки споживача та виробника					
Тема 1. Предмет і метод мікроекономіки	2	2	5	5	14
Тема 2. Теорія граничної корисності й поведінка споживача	2	4	5	5	16
Тема 3. Ординалістська теорія поведінки споживача	4	4	5	4	13
Тема 4. Аналіз поведінки споживача	4	2	5	5	16
Тема 5. Попит, пропозиція, їх взаємодія	4	4	5	4	13
Тема 6. Мікроекономічна модель підприємства	4	4	5	4	13
Тема 7. Варіації факторів виробництва та оптимум товаровиробника	4	4	5	4	13
Змістовий модуль 2. Виробництво та ціноутворення в різних ринкових структурах					
Тема 8. Ринок досконалої конкуренції	4	2	5	5	16
Тема 9. Олігополія та монополістична конкуренція	4	4	5	5	18
Тема 10. Монопольний ринок	2	2	5	5	14
Тема 11. Ринки факторів виробництва	4	4	5	5	16
Тема 12. Загальна ринкова рівновага та економіка добробуту	2	4	5	5	18
Тема 13. Інституціональні аспекти ринкового господарства	2	2	5	5	14
Разом:	42	42	65	61	210

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА

ТЕМА 1. Предмет і метод мікроекономіки

Мета вивчення теми

Засвоєння предмету мікроекономіки, її історії виникнення та розвитку, її методологічних засад, об'єктів мікроекономічного дослідження, значущості проблеми економічного вибору, умов побудови кривої виробничих можливостей.

Зміст теми

Мікроекономіка як складова частина економічної теорії. Зміст, співвідношення і генезис термінів «політична економія», «економічна теорія», «макроекономіка», «економікс» та ін.

Суб'єкти та об'єкти економічних відносин на мікрорівні. Еволюція та сучасний зміст предмету мікроекономіки.

Основні принципи і методи вивчення мікроекономічних явищ і процесів. Сучасний інструментарій мікроекономічного аналізу. Взаємозв'язок мікроекономіки з іншими дисциплінами.

Проблема обмеженості ресурсів і необхідність вибору. Альтернативність цілей використання обмежених ресурсів і раціональність поведінки суб'єктів ринкових відносин. Альтернативний вибір, альтернативні витрати та альтернативна вартість.

План практичного заняття

1. Мікроекономіка як складова частина економічної теорії.
2. Методологія мікроекономічних досліджень.
3. Предмет мікроекономіки.
4. Крива виробничих можливостей (КВМ) і проблема вибору.

Питання для самостійного опрацювання

1. Нормативна та позитивна мікроекономіка.
2. Економічне моделювання, види моделей.
3. Ресурси і фактори виробництва. Обмеженість ресурсів.

Тематика рефератів

1. Альтернативність цілей використання обмежених ресурсів і раціональність поведінки суб'єктів ринкових відносин..
2. Еволюція та сучасний зміст предмету мікроекономіки.
3. Економічна політика на мікрорівні: сутність, структура, види.

Питання для самоперевірки

1. Що можна вважати критерієм раціональності поведінки споживача? Чи є раціональність природною властивістю людини?
2. Що є об'єктом мікроекономіки?
3. У чому полягає проблема обмеженості ресурсів?
4. Наведіть класифікації мікроекономічних моделей.
5. У чому полягає відмінність між екзогенними та ендогенними змінними економічних моделей?
6. На які етапи поділяється еволюція поглядів на предмет мікроекономіки?
7. Що є предметом мікроекономіки?
8. Під дією яких чинників крива виробничих можливостей може зміщуватися?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Економічна теорія – це...

Мікроекономіка – це...

Економічна модель – це...

Економічні змінні – це...

Екзогенні змінні – це...

Ендогенні змінні – це...

Нормативна мікроекономіка – це...

Позитивна мікроекономіка – це...

Перелік методів мікроекономіки:

Предмет мікроекономіки:

Мікросистема – це...

Суб'єкти мікроекономіки:

Приватне благо – це...

Суспільне благо – це...

Класифікація суспільних благ:

Граничний аналіз – це...

Функціональний аналіз – це...

Обмеженість ресурсів – це...

Альтернативна вартість – це...

Крива виробничих можливостей – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Відправною у мікроекономіці є теза про раціональність поведінки економічних суб'єктів.
2. Нормативний аналіз – це дослідження взаємозв'язків між економічними явищами та поведінкою економічних суб'єктів.

Тренувальні тестові завдання

1. Мікроекономіка, як самостійний розділ економічної науки, з'явилася:

- а) наприкінці XX ст.;
- б) у XVI ст.;
- в) наприкінці XIX ст.;
- г) у XVII ст.

2. Нормативний аналіз – це:

- а) пояснення вірності чи помилковості економічних дій;
- б) теоретичне пояснення і прогнозування економічних дій;
- в) вивчення законодавчих актів;
- г) правильної відповіді немає.

3. Що з переліченого нижче вивчає мікроекономіка?

- а) виробництво у масштабі усієї економіки;
- б) чисельність зайнятих у господарстві;
- в) загальний рівень цін;
- г) виробництво товару та динаміку його ціни.

4. Основними мотивами поведінки економічних суб'єктів є:

- а) максимізація вигоди;
- б) допомога ближньому;
- в) мінімізація ризику;
- г) виробництво споживчих товарів.

5. Що можна віднести до методів мікроекономіки?

- а) конструювання;
- б) граничний аналіз;
- в) дегустацію;
- г) контент-аналіз.

6. Граничні величини в мікроекономіці досліджували представники школи...

- а) меркантилізму;
- б) фізіократизму;
- в) маржиналізму;
- г) кейнсіанства.

7. Мікросистема – це...

- а) система відносин;
- б) система поглядів;
- в) система економічних питань;
- г) система законодавчих актів.

8. Якщо вивчається економіка як цілісна система, то це аналіз...

- а) макроекономічний;
- б) мікроекономічний;
- в) позитивний;
- г) нормативний.

9. Мікроекономічний аналіз є характерним для...

- а) неокласичної теорії;
- б) кейнсіанської теорії;
- в) інституціоналізму;
- г) марксизму.

10. Що не можна віднести до методів мікроекономіки?

- а) рівноважний аналіз;
- б) граничний аналіз;
- в) моделювання;
- г) контентний аналіз.

11. Граничні величини в мікроекономіці досліджували представники школи...

- а) меркантилізму;
- б) фізіократизму;
- в) маржиналізму;
- г) кейнсіанства.

12. Який з етапів побудови моделі є першочерговим?

- а) пізнання мотивів поведінки суб'єктів;
- б) кількісний виклад взаємозв'язків;
- в) збір та обробка фактів;
- г) пізнання взаємодії суб'єктів.

13. Альтернативна вартість вимірюється...

- а) індексом споживчих цін;
- б) ціною продукту, що купується;
- в) статистичними органами;
- г) тим, чим необхідно пожертвувати для придбання товарів і послуг.

14. Зміщення кривої виробничих можливостей праворуч-вгору можливе, якщо:

- а) підприємство, що випускає лимонад і морозиво, вирішило збільшити виробництво морозива і зменшити виробництво лимонаду;
- б) на споживчому ринку зросли ціни на лимонад і морозиво;

в) підприємство вирішило запровадити нову технологію виробництва;

г) керівництво підприємства вирішило скоротити чисельність працівників.

15. Якщо точка фактичного виробництва знаходиться всередині КВМ, то це означає, що...

а) економіка використовує всі наявні ресурси;

б) існує повна зайнятість капітальних і трудових ресурсів;

в) ресурси використовуються неефективно;

г) немає правильної відповіді.

16. Крива виробничих можливостей ілюструє:

а) альтернативну вартість виробництва двох товарів або послуг;

б) корисність двох товарів або послуг;

в) споживання двох товарів або послуг;

г) ринкову вартість двох товарів або послуг.

17. Як вплине на криву виробничих можливостей страйк робітників? КВМ...

а) зміститься праворуч-вгору;

б) зміститься ліворуч-вниз;

в) не зміниться;

г) однозначно відповісти не можна.

18. Що є предметом дослідження мікроекономіки?

а) вибір фірмою обсягу виробництва, що максимізує прибуток;

б) вибір заходів стримування інфляції;

в) планування обсягу податкових надходжень до державного бюджету;

г) визначення курсу національної грошової одиниці.

19. Що буде альтернативною вартістю прийнятого споживачем рішення про придбання підручника за 80 грн.?

а) сплачені за підручник 80 грн.;

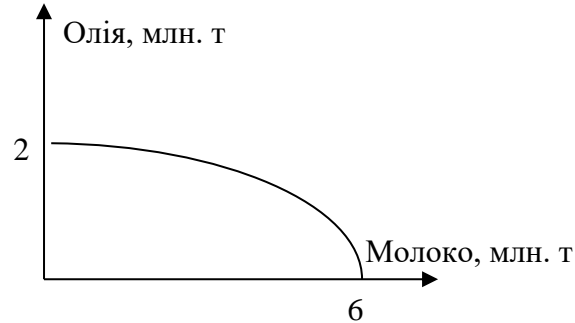
б) вартість ресурсів, витрачених на видавництво підручника;

в) інший товар (послуга), від якого споживач відмовився на користь підручника;

г) вартість інших товарів (послуг), на які споживачеві не вистачило грошей.

20. Як назве варіант виробництва 6 млн. т олії та 6 млн. т молока економіст, проаналізувавши криву виробничих можливостей в країні?

- а) неефективним виробництвом;
- б) недосяжним рівнем виробництва;
- в) нераціональним виробництвом;
- г) виробництвом за повної зайнятості ресурсів.

*Типові задачі та вправи
I рівень*

Вправа 1. Підберіть для кожного терміну з лівої колонки визначення з правої.

1. Економічне моделювання	А) ігнорування певних впливів, акцентування на чомусь одному
2. Узагальнення	Б) висновки щодо сталих, повторюваних зв'язків між достатньою кількістю фактів та явищ
3. Абстракція	В) групування процесів та явищ за певними критеріями (принципами)
4. Класифікація	
5. Дедукція	Г) представлення головних зв'язків між певними явищами за допомогою графічних або математичних залежностей

Вправа 2. Чи можуть належати одній КВМ такі точки: А (14; 3), Б (6; 9), В (12; 7), Г (5; 6)?

Вправа 3. Як дістанеться до роботи реалізатор товару з погодинною оплатою праці, що дорівнює 20 грн. за годину, і чому дорівнюють альтернативні витрати цього рішення, якщо автобусом їхати 2 год., а квиток коштує 20 грн., а шлях на таксі займає півгодини, але коштуватиме 60 грн.?

II рівень

Задача 1. На одному однорідному полі фермер може виготовити 30 т буряку або 10 т ячменю, а на другому однорідному полі альтернативна вартість вирощування 1 т ячменю дорівнює 2 т буряку за максимального виробництва буряку 40 т.

- а) побудуйте КВМ фермерського господарства;
- б) точки ефективного і неефективного виробництва.

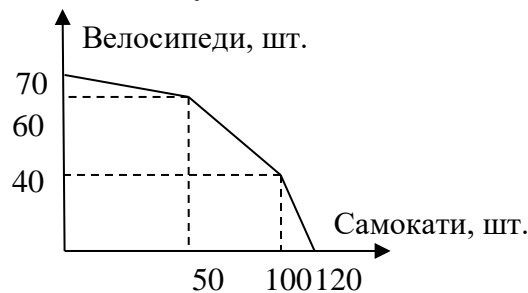
Задача 2. На острові проживає 10 чоловік. Вони займаються збиранням кокосів та виловом риби. За день кожен з них збирає 40 кокосів, або виловлює 10 рибин. Накресліть КВМ економіки острова. припустимо, що на острів завезли нові тенета, за допомогою яких кожен з його працівників може щоденно виловлювати 15 рибин. Покажіть на графіку, як змістилась КВМ економіки острова.

Задача 3. За таблицею виробничих можливостей кондитерського цеху:

- 1) побудуйте КВМ цеху,
- 2) покажіть, як зміститься КВМ, якщо у цеху трапилась пожежа,
- 3) заповніть таблицю.

Варіант	Печиво, кг	Пряники, кг	Альтернативна вартість 1 кг печива
А	0	10	
Б	1	9	
В	2	7	
Г	3	4	
Д	4	0	

Задача 4. Визначте альтернативну вартість двадцятого велосипеда, виражену в самокатах, скориставшись графіком кривої виробничих можливостей заводу:

Задача 5. Ольга відмовилась від роботи кравчині із зарплатою 4 000 грн. за місяць і від посади секретаря із зарплатою 6 000 грн. за місяць та замість цього поступила до технікуму з річною платою за навчання 10 000 грн., третину якої оплачує фірма, що направила її на навчання.

- а) альтернативну вартість її рішення;
- б) втрачену вигоду.

Опрацювання базової літератури: 2, 10, 11.

Опрацювання допоміжної літератури: 17, 18, 20.

Електронні та Інтернет-ресурси: 21, 26, 28.

ТЕМА 2. Теорія граничної корисності й поведінка споживача

Мета вивчення теми

Засвоєння основних положень кардиналістського підходу до аналізу поведінки споживача, видів корисності блага та її зв'язку з економічними потребами; формування навичок графічного представлення граничної та загальної корисностей та формулювання першого закону Госсена.

Зміст теми

Потреба і корисність. Потреби, їх види, структура. Поняття корисності в економічній теорії. Функція корисності. Сукупна та гранична корисність: вимірювання та графічне зображення. Постулати теорії споживчого вибору. Визначення ціни товару на основі граничної корисності.

Закон спадної граничної корисності. Перший та другий закони Госсена. Оптимальне споживання одного блага. Гранична корисність та крива попиту. Вирішення парадоксу А. Сміта на основі кривих граничної корисності.

Правило максимізації корисності. Рівновага споживача з кардиналістських позицій, в тому числі в умовах споживання набору благ. Фактор часу і споживчий вибір.

План практичного заняття

1. Корисність в економічній теорії: поняття, проблеми виміру.
2. Загальна та гранична корисність.
3. Перший закон Госсена.

Питання для самостійного опрацювання

1. Кардиналістський підхід до аналізу поведінки споживача.
2. Визначення ціни товару на основі граничної корисності..
3. Потреби, їх види, структура.

Тематика рефератів

1. Вирішення парадоксу А. Сміта на основі кривих граничної корисності.
2. Гранична корисність та крива попиту.
3. Постулати теорії споживчого вибору.

Питання для самоперевірки

1. Розкрити взаємозв'язок потреби та корисності блага.
2. Класифікувати потреби за різними ознаками.
3. Як визначити ціну товару на основі граничної корисності?
4. Як пов'язані гранична корисність і крива попиту?
5. У чому полягає правило максимізації корисності?

6. Як впливає фактор часу і споживчий вибір?
7. У чому суть кардиналістських позицій щодо вибору споживача?

8. Як графічно пов'язані гранична та загальна корисності?
Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Потреба – це...

Корисність блага – це...

Методи визначення корисності:

Функція корисності – це...

Загальна корисність – це...

Гранична корисність – це...

Закон спадної граничної корисності (перший закон Госсена):

Уподобання – це...

Транзитивність переваг – це...

Не насиченість благами – це...

Рефлексивність переваг – це...

Субституціональність – це...

Кардиналістська концепція:

Ординалістська концепція:

Матеріальні потреби – це...

Соціальні потреби – це...

Духовні потреби – це...

Абсолютні потреби – це...

Дійсні потреби – це...

Фактичні потреби – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Споживацькі переваги транзитивні.
2. Загальна корисність завжди зростає при зростанні рівня споживання.

Тренувальні тестові завдання

1. Потреби безмежні в:

- а) розвинутих країнах;
- б) слаборозвинутих країнах;
- в) сучасних країнах;
- г) усіх країнах.

2. Які потреби становлять основу «піраміди А.Маслоу»?

- а) самореалізація;
- б) фізіологічні;

- в) намагання уникнути ризику;
- г) потреби у визнанні.

3. За нагальністю задоволення потреби поділяються на:

- а) первинні і вторинні.
- б) матеріальні та нематеріальні.
- в) індивідуальні та колективні.
- г) фізіологічні і соціальні.

4. Одночасне і повне задоволення всіх потреб не можливе внаслідок:

- а) неефективного використання робочої сили;
- б) не вірного прийняття економічних рішень;
- в) обмеженості економічних ресурсів;
- г) відсутності культури господарювання.

5. Потреби – це...

- а) необхідність людей у якихось товарах чи послугах;
- б) все необхідне людині в житті;
- в) сформована необхідність людини у певних благах;
- г) набір товарів і послуг, що забезпечує прожитковий

мінімум.

6. У якому з варіантів перераховані тільки фізіологічні потреби?

- а) освіта, продукти харчування, житло, одяг;
- б) продукти харчування, потреба в спілкуванні, вода;
- в) продукти харчування, житло, вода, одяг;
- г) комфортне житло, продукти харчування, освіта.

7. Знайдіть найбільш достовірне визначення потреби як економічної категорії:

а) потреба – це необхідність у споживчих благах, які використовуються для підтримання життя людини як біологічної істоти.

б) потреба – це бажання володіти всіма необхідними для людини товарами та послугами.

в) потреба – це відчуття нестачі у певних речах, які необхідні для підтримання життєдіяльності людської особистості.

г) потреба – це рушійна сила економічного прогресу.

8. Продукт має корисність, якщо він...

- а) потребує зростаючої кількості ресурсів для виробництва;
- б) відображає закон попиту;
- в) здатний задовольнити яку-небудь потребу споживача;

г) є доступним за ціною для споживача.

9. Теорія поведінки споживача передбачає, що споживач може максимізувати:

- а) загальну корисність;
- б) середню корисність;
- в) граничну корисність;
- г) кожен з перелічених величин.

10. Корисність кожної нової порції продукту:

- а) більша попередньої;
- б) менша попередньої;
- в) рівна попередній;
- г) правильної відповіді немає.

11. Який з наведених нижче переліків значень граничної корисності ілюструє закон спадної граничної корисності?

- а) 20, 15, 10, 5;
- б) 20, 10, 10, 10;
- в) 0, 30, 40, 50;
- г) 20, 28, 34, 38.

12. Гранична корисність – це:

- а) зміна загальної корисності для споживача при зміні ціни товару;
- б) зміна загальної корисності для споживача при збільшенні його доходу;
- в) зміна загальної корисності при збільшенні споживання товару на одиницю;
- г) зміна кількості товару при збільшенні споживання одиниці товару.

13. Закон спадної граничної корисності споживчого блага використовується для випадків, коли:

- а) один і той же продавець продає декілька одиниць одного і того ж товару різним покупцям.
- б) один і той же споживач споживає по одній одиниці різних товарів.
- в) один і той же споживач споживає декілька одиниць одного і того ж товару.
- г) різні споживачі споживають по одній одиниці одного і того ж товару.

14. Закон спадної граничної корисності ілюструє...

- а) зниження корисності товарів при збільшенні доходу споживача;
- б) рівність граничних корисностей у розрахунку на одиницю їх ціни;
- в) зменшення корисності, яку приносить споживачу кожна додаткова одиниця товару;
- г) відношення граничних корисностей до цін товарів першої необхідності.

15. Який із цих переліків зміни загальної корисності під впливом збільшення обсягу споживання на одиницю ілюструє дію закону спадної граничної корисності:

- а) 400, 500, 600 700;
- б) 200, 250, 270, 280;
- в) 200, 400, 700, 1 000;
- г) 150, 350, 450, 600.

16. Загальна корисність зростає тільки у разі, якщо гранична корисність:

- а) зменшується;
- б) є додатною величиною;
- в) збільшується;
- г) збільшується низькими темпами.

17. Гранична корисність визначається як:

- а) приріст загальної корисності при зростанні обсягу споживання блага на одиницю;
- б) відношення загальної корисності до обсягу споживання;
- в) сума загального попиту на благо;
- г) корисність, від якої споживач відмовляється заради одержання додаткової одиниці іншого товару.

18. Виберіть правильне визначення граничної корисності:

- а) задоволення від споживання певної кількості благ;
- б) задоволення від споживання додаткової одиниці блага;
- в) задоволення від споживання кількох благ, придбаних за наявні кошти;
- г) задоволення, що було б отримане від споживання блага, на яке не вистачило коштів.

19. Яку потребу студент задовольняє, коли купує 20 зошитів до 1 вересня:

- а) нематеріальну, другорядну, індивідуальну;
- б) нематеріальну, першочергову, колективну;
- в) матеріальну, першочергову, індивідуальну;
- г) матеріальну, другорядну, колективну.

20. Що з наведеного не стосується економічного поняття «корисність споживчого блага»?

- а) вигода або задоволення, які ми отримуємо від споживання цього блага;
- б) доцільність споживання цього блага;
- в) ціна цього блага;
- г) наша оцінка необхідності для нас цього блага.

Типові задачі та вправи

I рівень

Вправа 1. Сергій купує цукерки та печиво. Виходячи з даних про загальну корисність, визначити, яку корисність він отримує від придбання 2 кг цукерок та 4 кг печива:

Кількість товару (у кг)	Загальна корисність (в ютилях)	
	Цукерок	Печива
0,5	264	52
1,0	504	100
1,5	720	144
2,0	912	184
2,5	1 080	220
3,0	1 224	252
3,5	1 344	280
4,0	1 440	304

Вправа 2. Порівняти набори товарів А та С для споживача з принципом транзитивності переваг, якщо споживач надає перевагу набору А в порівнянні з набором В, а набору В у порівнянні з набором С.

Вправа 3. Визначити граничну корисність 5-ї цукерки, якщо загальна корисність другої цукерки становить 15 ютилів, а 5-ї цукерки становить 27 ютилів.

II рівень

Задача 1. Використовуючи дані таблиці, побудуйте графік загальної корисності.

Кількість товару	Гранична корисність, ютилі	Загальна корисність, ютилі
1	60	
2	50	
3	40	
4	30	
5	20	
6	10	

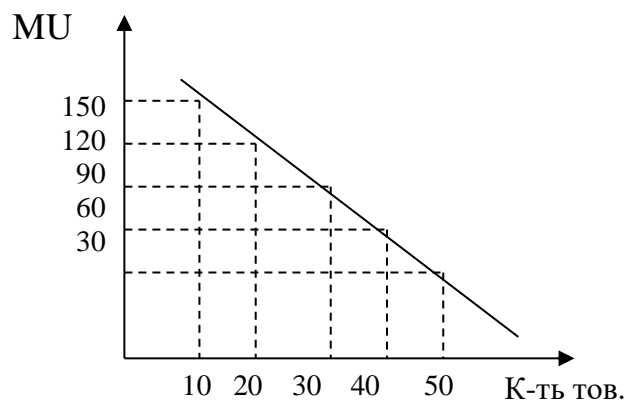
Задача 2. Уподобання споживача подані у таблиці. Розрахувати граничну корисність та відобразити графіки загальної і граничної корисностей в одній системі координат, визначивши точку насичення.

	1	2	3	4	5	1
U	40	60	70	75	71	40

Задача 3. Визначте граничну корисність, яку отримає Оксана від володіння першою, другою, третьою, четвертою, п'ятою парами сережок (побудуйте графік граничної корисності), якщо відомі наступні дані:

Кількість пар сережок	Гранична корисність	Загальна корисність
1		20
2		38
3		53
4		65
5		73

Задача 4. Використовуючи графік граничної корисності:

- 1) заповнити таблицю;
- 2) побудувати графік загальної корисності.

Кількість товару	Гранична корисність	Загальна корисність
10		
20		
30		
40		
50		

Задача 5. Побудувати графік функції граничної корисності від споживання одного блага X : $U = -2x$, де x – кількість споживання блага X . Визначити графічно точку насичення для споживача, якщо функція граничної корисності від споживання одного блага X : $U = -2x + 6$.

Опрацювання базової літератури: 1, 3, 4, 7.

Опрацювання допоміжної літератури: 13, 14, 19.

Електронні та Інтернет-ресурси: 22, 24, 27.

ТЕМА 3. Ординалістська теорія поведінки споживача

Мета вивчення теми

Ознайомлення та засвоєння основних положень ординалістської теорії поведінки споживача, закономірностей побудови кривої байдужості та бюджетної лінії, графічної та аналітичної інтерпретації оптимуму споживача, формулювання та пояснення другого закону Госсена, розрахунку граничної норми заміщення.

Зміст теми

Криві байдужості, їх властивості. Карта байдужості. Окремі випадки конфігурацій кривих байдужості для різних пар товарів. Роль кривих байдужості у мікроекономічному аналізі поведінки споживача. Гранична норма заміщення благ. Зона ефективного заміщення. Обмеження та виключення.

Бюджетна лінія, її формула та графічне зображення. Ламана бюджетна лінія. Зсув бюджетної лінії. Вплив зміни доходу споживача на розташування бюджетної лінії та процес споживання.

Економічне обґрунтування та графічне зображення оптимуму споживача як моделі раціонального споживчого вибору. «Внутрішнє» та «кутове» рішення рівноваги споживача.

План практичного заняття

1. Криві байдужості.
2. Карта кривих байдужості.
3. Бюджетне обмеження і можливості споживача.
4. Рівновага (оптимум) споживача з точки зору ординалістської теорії поведінки споживача.

Питання для самостійного опрацювання

1. Основні аксіоми порядкового підходу.
2. Гранична норма заміщення.
3. Властивості кривих байдужості.

Тематика рефератів

1. Роль кривих байдужості у мікроекономічному аналізі поведінки споживача.
2. Окремі випадки побудови і зміщення бюджетної лінії.
3. «Внутрішнє» та «кутове» рішення рівноваги споживача.

Питання для самоперевірки

1. Які властивості кривих байдужості?
2. Як пов'язані корисності благ з графічним представленням кривої байдужості?
3. Як зміна доходу впливає на положення бюджетної лінії?

4. Як зміна цін благ впливає на положення бюджетної лінії?
5. У чому полягає сутність ординалістського підходу до аналізу поведінки споживача?
6. У чому полягає сутність другого закону Госсена?
7. Як розраховується гранична норма заміщення благ?
8. Як пов'язана гранична норма заміщення благ із визначенням оптимуму споживача?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Крива байдужості – це...

Карта кривих байдужості – це...

Гранична норма заміщення – це...

Бюджетна лінія – це...

Раціональний споживчий вибір – це...

Оптимальний споживчий набір – це...

Другий закон Госсена – це...

Сутність ординалістського підходу – це...

Раціональний споживач – це...

Зона ефективного заміщення – це...

Обмеження споживача – це...

Виключення споживача – це...

Чинники впливу на бюджетне обмеження :

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Комбінації двох благ з однаковим рівнем сукупної корисності належать одній бюджетній лінії.
2. Комбінації двох благ з однаковим рівнем витраченого доходу належать одній бюджетній лінії.

Тренувальні тестові завдання

1. Серед наведених тверджень знайдіть неправильне:

- а) точки на кривій байдужості означає різну комбінацію двох благ;
- б) точки лінії бюджетних обмежень означають різну комбінацію благ;
- в) усі точки на кривій байдужості означають однаковий рівень задоволення потреб;
- г) усі точки на кривій байдужості означають однаковий рівень доходу.

2. Ціна одиниці товару X складає 1,5 грн., а товару Y – 1 грн. Якщо гранична корисність товару Y 30 ютилів, то за якої граничної корисності товару X максимізується корисність набору:

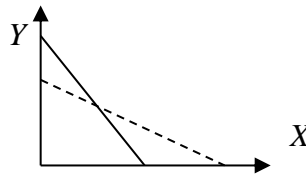
- а) 45 ютилів;
- б) 30 ютилів;
- в) 20 ютилів;
- г) 15 ютилів.

3. Якщо споживач обирає комбінацію, що представлена точкою з координатами на площині, обмеженій бюджетною лінією, то він:

- а) максимізує корисність;
- б) бажає купити більше товарів, ніж дозволяє бюджет;
- в) неповністю використовує свій бюджет;
- г) перебуває у стані споживчої рівноваги.

4. Який з указаних варіантів може пояснити переміщення бюджетної лінії в нове положення, відмічене пунктиром:

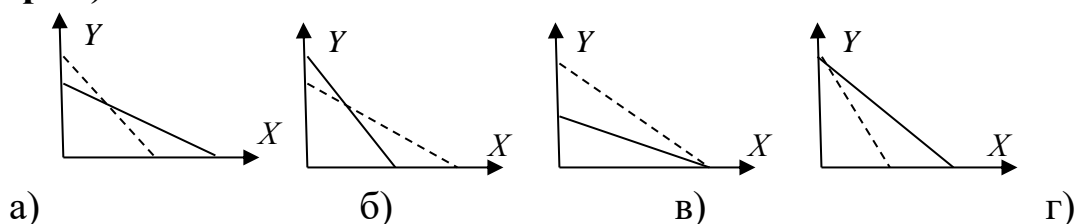
- а) ціна X знизилась, Y подорожчав, а доходи не змінилися;
- б) ціна X і дохід знизились;
- в) ціна Y збільшилася, дохід зріс;
- г) усе перелічене – правильне.

5. Щоб максимізувати корисність за обмеженого бюджету, споживач повинен...

- а) не купувати товари низької якості;
- б) бути упевненим, що ціна кожного товару дорівнює граничній корисності грошей;
- в) розподіляти дохід таким чином, щоб остання грошова одиниця, витрачена на купівлю товару, приносила такий же приріст корисності, як і грошова одиниця, витрачена на купівлю іншого товару;
- г) врівноважувати граничні корисності останніх одиниць товарів, що купуються.

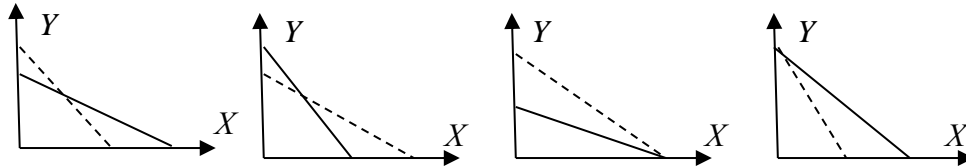
6. При підвищенні ціни Y і зниженні ціни X бюджетна лінія займає положення на графіку (нове положення наведено пунктиром):

7. Два набори благ, які мають однакову корисність:

- а) належать одній кривій байдужості;
- б) знаходяться на одній кривій Енгеля;
- в) знаходяться на одній лінії бюджетного обмеження;
- г) знаходяться на одній кривій попиту.

8. При зниженні ціни Y і сталості ціни X бюджетна лінія займає положення на графіку (нове положення наведене пунктиром):

- а)
- б)
- в)
- г)

9. Як графічно відображається рівновага споживача на моделі «криві байдужості – бюджетна лінія»:

- а) точкою перетину бюджетної лінії та нижчою кривою байдужості;
- б) точкою дотику бюджетної лінії до будь-якої кривої байдужості;
- в) точкою перетину бюджетної лінії та найвищої кривої;
- г) відрізком, на якому бюджетна лінія і крива байдужості збігаються.

10. У якому випадку бюджетна лінія споживача змінить кут нахилу?

- а) при зміні ціни на один із товарів;
- б) при зміні смаків і переваг споживача;
- в) при збільшенні бюджету споживача;
- г) при пропорційному зростанні ціни на обидва товари.

11. У якому випадку бюджетна лінія споживача зміститься праворуч вгору?

- а) при зміні ціни на один із товарів;
- б) при зміні смаків і переваг споживача;
- в) при збільшенні бюджету споживача;
- г) при пропорційному зростанні ціни на обидва товари.

12. У якому випадку бюджетна лінія споживача зміститься ліворуч вниз?

- а) при зміні ціни на один із товарів;
- б) при зміні смаків і переваг споживача;
- в) при збільшенні бюджету споживача;

г) при пропорційному зростанні ціни на обидва товари.

13. До чого прагне раціональний споживач?

- а) максимізувати граничну корисність;
- б) максимізувати витрати;
- в) максимізувати запас товарів;
- г) максимізувати загальну корисність.

14. Що має робити Роберт для максимізації загальної корисності від споживання кави і круасанів, якщо один круасан і одна чашка кави коштують по 8 грн.?

- а) купувати однакову кількість круасанів і кави в межах свого бюджету;
- б) купувати більше круасанів, ніж кави, оскільки вони більш корисні;
- в) купувати таку кількість обох товарів, щоб їхні загальні корисності були однаковими;
- г) купувати таку кількість обох товарів, щоб їхні граничні корисності були однаковими.

15. Якщо бюджет споживача 12 дол., ціна диску 6 дол., ціна батарейки 2 дол., то який з наборів знаходиться на бюджетній лінії споживача?

- а) 6 батарейок та 1 диск;
- б) 4 батарейки та 1 диск;
- в) 2 батарейки та 2 диски;
- г) 3 батарейки та 1 диск.

16. У споживача є 8 грн. Ціна товару А = 1 грн., товару Б = 0,5 грн. Яка з комбінацій буде розташована на бюджетній лінії?

- а) 6А і 6Б;
- б) 5А і 6Б;
- в) 6А і 5Б;
- г) 4А і 4Б.

17. Зростання доходу споживача графічно відображається у...

- а) зменшенні нахилу бюджетної лінії;
- б) збільшенні нахилу бюджетної лінії;
- в) паралельному зміщенні бюджетної лінії праворуч-вгору;
- г) паралельному зміщенні бюджетної лінії ліворуч-вниз.

18. Ситуація рівноваги споживача означає...

- а) максимізацію загальної корисності за даного бюджету;
- б) придбаний товар повинен приносити максимальну

граничну корисність;

в) споживач витрачає однакову кількість грошей на придбання різних товарів;

г) кожен з придбаних товарів приносить однакову корисність.

19. Якщо споживач обирає комбінацію, представлену точкою, що знаходиться в області обмеженої бюджетною лінією, то він...

а) максимізує корисність;

б) знаходиться у стані споживчої рівноваги;

в) неповністю використовує свій бюджет;

г) бажає купити більше товарів, ніж дозволяє його бюджет.

20. Якщо споживач обирає комбінацію, представлену точкою, що знаходиться за межами бюджетної лінії, то він...

а) максимізує корисність;

б) знаходиться у стані споживчої рівноваги;

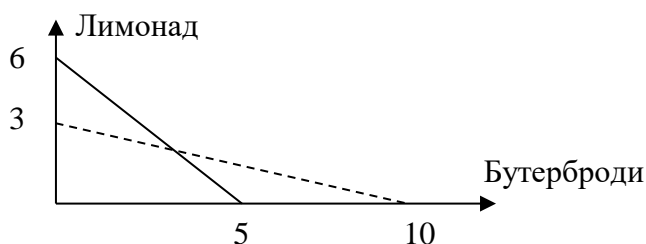
в) неповністю використовує свій бюджет;

г) бажає купити більше товарів, ніж дозволяє його бюджет.

Типові задачі та вправи

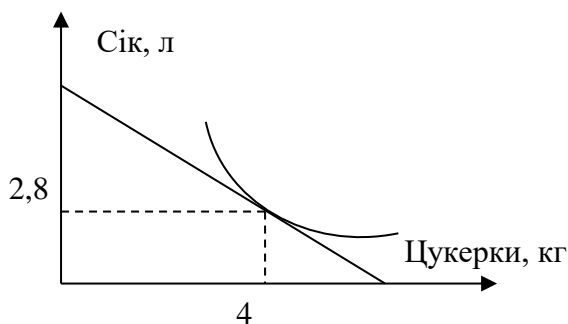
I рівень

Вправа 1. Як зміниться дохід споживача та ціна на бутерброди, якщо за зміни ціни лимонаду від 0,5 гр. од. до 1 гр. од., колишня бюджетна лінія (показана суцільною лінією) переміститься в нове положення (показано пунктирною лінією)?

Вправа 2. Якою є ціна зошита, якщо, максимізуючи загальну корисність, Олена одержує 70 ютилів корисності від останнього придбаного зошита і 25 ютилів додаткової корисності від останньої придбаної обкладинки, витрачаючи при цьому 49 дол.? Ціна обкладинок 0,5 дол./шт.

Вправа 3. Скільки грошей витратить споживач на оптимальний набір соку та цукерок, якщо ціна цукерок 7 гр. од. за 1 кг, а ціна соку 3 гр. од. за 1 л? Використайте графік бюджетної лінії та кривої байдужості споживача.

ІІ рівень

Задача 1. У таблиці показано загальну корисність, яку отримує студент від читання журналів і прослуховування дисків. Ціна диску – 8 грн., ціна журналу – 12 грн. Зазвичай студент купує 3 журнали і 3 диски.

- 1) скільки грошей витратить студент на купівлю цієї кількості дисків і журналів?
- 2) яку корисність він отримує від такої комбінації товарів?
- 3) заповніть таблицю.
- 4) за якої комбінації (виходячи з бюджетних можливостей) корисність максимальна?

Кількість	Журнали			Диски		
	TU	MU	MU/P	TU	MU	MU/P
1	96			180		
2	180			340		
3	252			468		
4	312			572		
5	360			652		
6	396			716		
7	420			764		

Задача 2. Розрахувати кількість мандаринів у кілограмах, які придбає раціональний споживач, максимізуючи корисність, якщо його бюджетна лінія представлена рівнянням $M=20 - 2,5B$, а смаки і переваги представлені кривою байдужості: $B = 40/M$ (M – кількість мандаринів, кг, B – кількість бананів, кг).

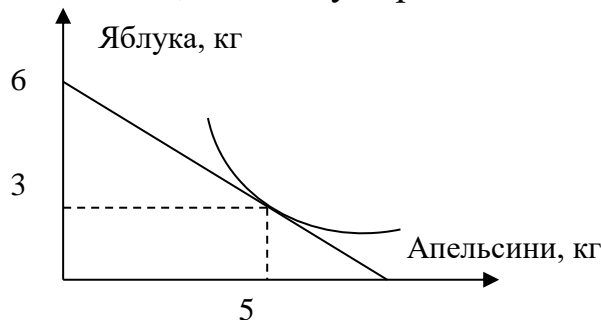
Задача 3. Розрахувати загальну корисність, яку одержить споживач від придбання оптимального набору двох благ X та Y , якщо функція загальної корисності має вигляд: $TU(x,y) = 4XY$, де X та Y – кількість благ, ціна блага X – 4 грн., блага Y – 10 грн., а бюджет споживача дорівнює 200 грн.

Задача 4. У таблиці показані 3 набори байдужості двох товарів: продуктів харчування (П) і розваг (Р), кожен з яких являє собою різний рівень корисності.

- 1) накресліть карту байдужості. Яка з кривих відображає найвищий рівень корисності?
- 2) накладіть на побудований графік наступну бюджетну лінію: дохід споживача 20 дол. за тиждень, а ціна продуктів харчування і розваг – по 0,5 дол. за одиницю.
- 3) визначте споживчий набір, що являє собою максимальну корисність.

Набір 1		Набір 2		Набір 3	
П	Р	П	Р	П	Р
2	40	10	40	12	45
4	34	12	35	14	40
8	26	14	30	16	35
12	21	17	25	18	30
17	16	20	20	21	25
22	12	25	16	27	20
29	9	30	14	33	17
34	7	37	12	38	15
40	5	43	10	44	13
45	4	50	8	50	12

Задача 5. За якою ціною споживач купує апельсини, якщо його бюджет дорівнює 30 дол.? Використайте графік бюджетної лінії та кривої байдужості споживача, на якому втрачено певні дані.

Опрацювання базової літератури: 3, 5, 6, 10.

Опрацювання допоміжної літератури: 17, 18.

Електронні та Інтернет-ресурси: 23, 26.

ТЕМА 4. Аналіз поведінки споживача

Мета вивчення теми

Засвоєння залежностей споживання різних видів благ від зміни доходу споживача, уміння формулювати закони Енгеля, цінові чинники попиту і виключення з закону попиту; формування навичок розрахунку та інтерпретації значень коефіцієнтів еластичності попиту, а також графічного аналізу реакція споживача на зміни доходу та ціни.

Зміст теми

Залежність поведінки споживача від його доходу. Лінія «дохід – споживання» та побудова кривих Енгеля. Закони Енгеля. Побудова лінії «дохід – споживання». «Суперіорні» (нормальні) та «інферіорні» (низькоякісні) товари. Особливості лінії «дохід – споживання» для нормальних і низькоякісних товарів. «Лінія життя» для різних верств населення та різних вікових груп. Лінія «ціна – споживання» та побудова кривої індивідуального попиту. Зміна вибору споживача в результаті зміни ціни одного з товарів та обох товарів. Побудова лінії «ціна – споживання». Різновиди траєкторії зміни споживання внаслідок зменшення цін на суперіорні та інферіорні товари. Побудова лінії індивідуального попиту споживача.

Еластичність попиту, фактори, які на неї впливають. Види еластичності попиту: за ціною (пряма), за доходом та перехресна еластичність. Дугова та точкова еластичність.

Основні фактори впливу на вибір споживача. Ефект доходу і ефект заміщення. Розкладання сукупної зміни обсягу попиту на складові: ефект доходу та ефект заміщення – основні підходи за Слуцьким та Хіксом.

План практичного заняття

1. Реакція споживача на зміни доходу та ціни.
2. Фактори впливу на вибір споживача.
3. Ефект доходу і ефект заміщення.
4. Парадокс Гіффена і ефект Веблена.
5. Еластичність попиту.

Питання для самостійного опрацювання

1. Закон попиту і виключення з нього.
2. Закони Енгеля. Побудова лінії «дохід – споживання».
3. Еластичність попиту, фактори, які на неї впливають.

Тематика рефератів

1. Особливості лінії «дохід – споживання» для нормальних і низькоякісних товарів.
2. Розкладання сукупної зміни обсягу попиту на складові: основні підходи за Слуцьким та Хіксом.
3. Основні фактори впливу на вибір споживача.

Питання для самоперевірки

1. Як залежить поведінка споживача від його доходу?
2. У чому суть законів Енгеля?
3. На які групи поділяються економічні блага за показником еластичності попиту за доходом?

4. Які види взаємозв'язку двох благ можна встановити за допомогою коефіцієнта перехресної еластичності попиту?
5. Які чинники впливають на еластичність попиту?
6. У чому суть ефектів доходу і заміщення?
7. У чому суть парадокса Гіффена і ефекта Веблена?
8. Які чинники впливають на вибір споживача?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Лінія «дохід – споживання» – це...

Закони Енгеля:

«Суперіорні» (нормальні) товари – це...

«Інферіорні» (низькоякісні) товари – це...

Еластичність попиту за ціною – це...

Еластичність попиту за доходом – це...

Товари-комплемента – це...

Товари-субститути – це...

Нейтральні блага – це...

Ефект доходу:

Ефект заміщення:

Парадокс Гіффена:

Ефект Веблена:

Перехресна еластичність попиту – це...

Лінія «ціна – споживання» – це...

Дугова еластичність попиту:

Точкова еластичність попиту:

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Зі зростанням доходу споживача величина попиту на товар зостає.
2. Формула для обчислення коефіцієнта дугової еластичності попиту за ціною використовується при зміні ціни на товар, яка перевищує 5%.

Тренувальні тестові завдання

1. Попит на який з перерахованих товарів швидше за все зменшиться зі зростанням доходів споживачів?

- а) пельмені;
- б) сіль;
- в) макарони;
- г) швейцарські годинники.

2. Оберіть товар, попит на який найменш еластичний:

- а) пельмені;

- б) пиво «Славутич»;
- в) сіль;
- г) морозиво «Ескімо».

3. На яку категорію товарів падає попит при зростанні доходів споживачів?

- а) товари першої необхідності;
- б) товари низької якості;
- в) предмети розкоші;
- г) товари з еластичністю попиту, яка дорівнює 1.

4. Якщо еластичність попиту на товар становить 2,5 і ціна знижується 10%, то:

- а) величина попиту підвищилася на 2,5%;
- б) величина попиту знизиться на 2,5%;
- в) величина попиту підвищиться на 25%;
- г) правильної відповіді немає.

5. Попит на товар можна назвати нееластичним, якщо:

- а) коефіцієнт еластичності менший 1;
- б) коефіцієнт еластичності більший 1;
- в) зниження ціни супроводжується зниженням величини попиту;
- г) зниження ціни супроводжується зростанням величини попиту.

6. Які параметри коефіцієнта еластичності попиту за доходом характеризують неякісний товар?

- а) $E_i < 0$;
- б) $E_i > 1$;
- в) $E_i > 0$;
- г) $E_i < 1$.

7. Базова формула для обчислення коефіцієнта цінової еластичності попиту – це відношення:

- а) абсолютного зниження величини попиту до абсолютного підвищення ціни;
- б) відносної зміни величини попиту до відносної зміни ціни;
- в) абсолютного зниження ціни до абсолютного підвищення величини попиту;
- г) відносної зміни ціни до відносної зміни величини попиту.

8. Еластичність попиту за доходом залежить від...

- а) ціни;
- б) смаків споживачів;
- в) рівня грошового доходу;

г) пропонування певного товару.

9. Ціна товару X знизилась зі 100 до 90 грн., завдяки чому величина попиту виросла з 50 до 90 шт. Попит на товар X:

- а) знизився;
- б) нееластичний;
- в) має одиничну еластичність;
- г) еластичний.

10. На цінову еластичність попиту не впливає:

- а) наявність товару-субституту;
- б) час пристосування до цінових змін;
- в) ціни на інші товари;
- г) частка бюджету споживача, що витрачається на цей товар.

11. Для яких товарів перехресна еластичність попиту дорівнює 0?

- а) товарів-субститутів;
- б) нейтральних товарів;
- в) доповнюючих товарів;
- г) товарів розкоші.

12. Якщо попит на товар А нееластичний, то підвищення ціни товару А на 3 % приведе до таких наслідків:

- а) зниження величини попиту на товар А більш ніж на 3%;
- б) зниження величини попиту на товар А менш ніж на 3%;
- в) підвищення величини попиту на товар А більш ніж на 3%;
- г) підвищення величини попиту на товар А менш ніж на 3%.

13. При заданих цінах частка сімейного бюджету, витрачена на продукти харчування, має тенденцію до:

- а) збільшення в міру зростання доходу;
- б) зменшення в міру зростання доходу;
- в) зменшення в міру зменшення доходу;
- г) правильної відповіді немає.

14. Споживач визнає товар неякісним, коли:

- а) споживання цього товару не залежить від доходу;
- б) споживання цього товару зменшується в міру зростання доходу;
- в) споживання цього товару збільшується в міру зростання доходу;
- г) споживання цього товару не залежить ні від доходу ні від ціни.

15. Товари-замінники – це:

- а) такі пари товарів, для яких ріст ціни даного товару призводить до падіння (зниження) попиту на інший;

- б) товари першої необхідності;
- в) пари товарів, для яких ріст цін одного призводять до росту попиту на інший;
- г) товари для яких існує обернена залежність зміни ціни одного з них до зміни обсягу попиту на інший.

16. Зі зменшенням ціни на деревину зросте попит на цвяхи.

У цьому випадку говорять, що деревина і цвяхи...

- а) споріднені товари;
- б) товари-доповнювачі;
- в) товари-замінники;
- г) товари еластичного попиту.

17. Зі зростанням ціни на вершкове масло зростає попит на маргарин. У цьому випадку говорять, що масло і маргарин...

- а) товари-замінники;
- б) товари-доповнювачі;
- в) товари еластичного попиту;
- г) незалежні товари.

18. Якщо два товари є взаємодоповнюючими, то зі зростанням ціни на один з них...

- а) зросте пропозиція цього товару;
- б) зросте попит на доповнюючий товар;
- в) знизиться попит на доповнюючий товар;
- г) зросте пропозиція доповнюючого товару.

19. Абсолютну нееластичність попиту характеризує коефіцієнт цінової еластичності:

- а) $E_d < 0$;
- б) $E_d > 1$;
- в) $E_d = 0$;
- г) $E_d = 1$.

20. Якщо зменшення ціни на 10% призведе до підвищення величини попиту на 16%, то такий попит:

- а) нееластичний;
- б) одиничної еластичності;
- в) еластичний;
- г) абсолютно нееластичний.

Типові задачі та вправи

І рівень

Вправа 1. Якщо товар А коштує 25 грн. за 1 шт., то величина попиту на товар Б становить 160 шт. Якщо товар А коштує 35 грн. за

1 шт., то величина попиту на товар Б становить 150 шт. Визначте, яким є взаємозв'язок між товарами А і Б.

Вправа 2. Якщо товар Х коштує 40 грн. за 1 шт., то величина попиту на товар Y становить 100 шт. Якщо товар Х коштує 50 грн. за 1 шт., то величина попиту на товар Y становить 120 шт. Визначте, яким є взаємозв'язок між товарами Х і Y.

Вправа 3. Як зміняться обсяги продажу і доходи продавців бургерів при збільшенні ціни на них із 30 грн. до 36 грн. за шт., якщо точковий коефіцієнт еластичності попиту на бургери дорівнює $-1,5$?

II рівень

Задача 1. У таблиці наведено дані про різні товари. Визначте вид і величину коефіцієнта еластичності попиту для товарів, що представлені на кожному з ринків. Проаналізуйте числові значення коефіцієнтів еластичності.

Показник	Ринок А	Ринок Б	Ринок В
P_1	10 грн.		25 грн. за 1 шт. товару Х
Q_1	15 млн. шт.	16 шт.	160 шт. товару Y
P_2	16 грн.		35 грн. за 1 шт. товару Х
Q_2	10 млн. грн.	40 шт.	160 шт. товару Y
I_1		20 тис. грн.	
I_2		40 тис. грн.	

Задача 2. У таблиці наведено дані про різні товари:

Показник	Ринок А	Ринок Б
P_1 (початкова ціна)	10 грн.	
Q_1 (початкова величина попиту)	15 млн. шт.	16 шт.
P_2 (кінцева ціна)	16 грн.	
Q_2 (кінцева величина попиту)	10 млн. грн.	40 шт.
I_1 (початковий дохід)		20 тис. грн.
I_2 (кінцевий дохід)		40 тис. грн.

Визначте вид і величину коефіцієнта еластичності попиту для товарів, що представлені на кожному з ринків. Проаналізуйте числові значення коефіцієнтів еластичності.

Задача 3. Розрахувати коефіцієнт еластичності ринкового попиту певного товару в точці, де ціна дорівнює 6 грн., якщо його купують тільки чотири покупці, індивідуальний попит яких представлений функціями: $Q_{D1} = 10 - P$, $Q_{D2} = 20 - 2P$, $Q_{D3} = 18 - P$, $Q_{D4} = 12 - P$.

Задача 4. Яку кількість пасажирів щоденно перевозитимуть маршрутні таксі обласного центру після підвищення ціни за проїзд із

3,2 до 4,0 грн., якщо до підвищення ціни щодня перевозилось 20 тис. пасажирів, а коефіцієнт точкової еластичності перевезень становить за модулем 0,4?

Задача 5. На скільки відсотків зросла ціна товару, якщо за ціною 10 грн. продавалось 600 одиниць, а після підвищення ціни обсяг продажу зменшився на 75 одиниць? Коефіцієнт еластичності попиту за ціною становить 0,5.

Опрацювання базової літератури: 1, 4, 8.

Опрацювання допоміжної літератури: 18, 20.

Електронні та Інтернет-ресурси: 23, 26.

ТЕМА 5. Попит, пропозиція, їх взаємодія

Мета вивчення теми

Вивчення основних моделей галузевої рівноваги, графічної інтерпретації надлишків споживача і виробника; розвиток умінь встановлення впливу держави на ціноутворення за допомогою графічних та аналітичних моделей.

Зміст теми

Закон попиту. Цінові і нецінові детермінанти попиту. Попит і величина попиту. Графічне відображення закону попиту. Функція попиту. Графіки індивідуального та ринкового попиту. Виключення з дії закону попиту.

Закон пропозиції. Цінові і нецінові детермінанти пропозиції. Пропозиція і величина пропозиції. Графічне відображення закону пропозиції. Функція пропозиції.

Поняття часткової ринкової рівноваги, рівноважної ціни та рівноважного обсягу виробництва. Види ринкової рівноваги. Зміни у ринковій рівновазі. Дефіцит та надлишок виробництва. Зміни рівноважної ціни та рівноважного обсягу виробництва під впливом різних чинників на взаємозалежних ринках. Стійкість ринкової рівноваги. Павутиноподібна динамічна модель досягнення рівноваги.

Наслідки державного втручання у ринкову рівновагу. Чорний ринок. Спекуляція та посередництво.

Еластичність пропозиції, фактори, що на неї впливають. Еластичність за власною ціною блага та за цінами факторів виробництва. Дугова та точкова еластичність пропозиції. Еластичність у короткостроковому та довгостроковому періодах. Практичне значення теорії еластичності попиту та пропозиції.

План практичного заняття

1. Попит і пропозиція як основні важелі ринкового механізму.
2. Ринкова рівновага: механізм встановлення, умови формування та шляхи досягнення.
3. Графічне представлення взаємодії попиту і пропозиції.
4. Надлишок споживача і виробника.
5. Державне регулювання ринкового ціноутворення та його наслідки.

Питання для самостійного опрацювання

1. Зміни рівноважної ціни та рівноважного обсягу виробництва під впливом різних чинників на взаємозалежних ринках.
2. Еластичність пропозиції.
3. Наслідки державного втручання у ринкову рівновагу.

Тематика рефератів

1. Павутиноподібна динамічна модель досягнення рівноваги.
2. Еластичність пропозиції, фактори, що на неї впливають.
3. Державне регулювання ринкового ціноутворення.

Питання для самоперевірки

1. За яких умов на ринку формується дефіцит товару?
2. За яких умов на ринку формується надлишок товару?
3. Який графічний вплив на криву попиту цінових та нецінових чинників?
4. У чому полягає практичне значення теорії еластичності попиту та пропозиції?
5. Які наслідки державного втручання у ринкову рівновагу?
6. Які нецінові чинники попиту?
7. Які нецінові чинники пропозиції?
8. Які є приклади множинності або відсутності точок ринкової рівноваги?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Попит – це...

Величина попиту – це...

Закон попиту:

Пропозиція – це...

Величина пропозиції – це...

Закон пропозиції:

Нецінові чинники попиту:

Нецінові чинники пропозиції:

Рівноважна ціна – це...

Надлишок на ринку – це...

Дефіцит на ринку – це...

Надлишок (виграш) виробника – це...

Надлишок (виграш) споживача – це...

Еластичність пропозиції – це...

Часткова ринкова рівновага – це...

Цінові чинники попиту:

Графічний вплив цінових чинників на криву попиту (пропозиції):

Графічний вплив нецінових чинників на криву попиту (пропозиції):

Причини руху кривих попиту (пропозиції):

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Дефіцит на ринку формується за ціни, що нижча від рівноважної.
2. Цінові чинники попиту рухають криву праворуч-ліворуч.

Тренувальні тестові завдання

1. Яку залежність відображає закон попиту:

- а) пряму залежність кількості товару, що купується від його ціни;
- б) обернену залежність кількості товару, що купується від його ціни;
- в) пряму залежність ціни від якості товару;
- г) обернену залежність обсягу запропонованого товару від його ціни.

2. Ринок перебуває у рівновазі, якщо:

- а) на ринку немає дефіциту даного товару;
- б) обсяг попиту дорівнює обсягу пропозиції даного товару;
- в) на ринку кількість покупців дорівнює кількості продавців товару;
- г) товар відповідає вимогам покупців.

3. Закон попиту передбачає, що:

- а) перевищення пропозиції над попитом викличе зниження ціни;
- б) якщо доходи споживачів ростуть, вони купують більше товарів;
- в) крива попиту має позитивний нахил;

г) коли ціна товару падає, обсяг запланованих покупок росте.

4. Зміна величини попиту на окремий товар пройде:

- а) під дією споживацьких смаків;
- б) при покращенні якості товару;
- в) при зміні ціни даного товару;
- г) при зміні ціни на взаємодоповнюючі товари.

5. Який термін відображає можливості і бажання людей платити за що-небудь?

- а) потреба;
- б) попит;
- в) необхідність;
- г) бажання.

6. Зміна величини попиту на окремий товар пройде:

- а) під дією споживацьких смаків;
- б) при покращенні якості товару;
- в) при зміні ціни даного товару;
- г) при зміні ціни на взаємодоповнюючі товари.

7. Зміна якого фактору не впливає на переміщення кривої попиту?

- а) смаки та переваги споживачів;
- б) розміру та розподілу національного доходу;
- в) ціни товару;
- г) кількість і вік споживачів.

8. Закон попиту описує...

- а) пряму залежність величини попиту від ціни;
- б) обернену залежність величини попиту від ціни;
- в) пряму залежність попиту від ціни;
- г) обернену залежність попиту від ціни.

9. У випадку впровадження нових технологій...

- а) крива попиту зміщується паралельно праворуч;
- б) крива попиту зміщується паралельно ліворуч;
- в) крива пропозиції зміщується паралельно ліворуч;
- г) крива пропозиції зміщується паралельно праворуч.

10. Зміщення по кривій попиту ліворуч-вгору або праворуч-вниз можна пояснити:

- а) зміною доходів споживачів даного товару;
- б) зміною ціни на взаємопов'язані товари;
- в) сезонними вподобаннями споживачів;
- г) зміною ціни даного товару.

11. Закон пропозиції, якщо ціни ростуть, виявляється:

- а) у зростанні пропозиції;
- б) у зниженні пропозиції;
- в) у зростанні величини пропозиції;
- г) у зниженні величини пропозиції.

12. Якщо ціна товару зростає, то крива попиту на товар-замінник:

- а) зміщується ліворуч;
- б) знижується;
- в) зміщується праворуч;
- г) залишається незмінною.

13. Які з наведених чинників впливають на зміну величини попиту на продукт В:

- а) зміна ціни товару-замінника;
- б) зростання доходів споживачів;
- в) зміна ціни товару В;
- г) зміна смаків споживачів.

14. Які з наведених чинників спричиняють зміщення кривої попиту на товар ліворуч?

- а) зростання населення;
- б) зростання грошових доходів;
- в) вихід товару з моди;
- г) зростання продуктивності праці найманих працівників.

15. Якщо споживання неякісних товарів має тенденцію зростати в міру збільшення цін на них, то це:

- а) закон Енгеля;
- б) парадокс Гіффена;
- в) ефект заміщення;
- г) ефект доходу.

16. Які з наведених чинників спричиняють зміщення кривої попиту на товар А ліворуч:

- а) зростання чисельності населення;
- б) зростання грошових доходів;
- в) зниження ціни товару-субституту В;
- г) підвищення ціни товару-субституту В.

17. Яка ціна буде рівноважною на міському ринку огірків?

- а) ціна, яку споживач готовий заплатити за 1 кг огірків;
- б) ціна, яку призначив за огірки один із фермерів, приїхавши на базар продавати свій урожай;
- в) ціна, яку встановить на огірки адміністрація ринку для всіх продавців, що привезли продукцію на міський ринок;

г) ціна, за якою кількість огірків, що готові купити споживачі, дорівнює кількості огірків, яку готові продати торговці ринку.

18. Як зміниться на ринку рівноважна ціна й рівноважна кількість вершкового масла, якщо зменшиться ціна на маргарин і зростуть закупівельні ціни на молоко?

а) рівноважна ціна обов'язково зросте, а рівноважна кількість зменшиться;

б) рівноважна ціна обов'язково зменшиться, а рівноважна кількість зросте;

в) рівноважна ціна може зрости, зменшитися або не змінитися, а рівноважна кількість зросте;

г) рівноважна ціна може зрости, зменшитися або не змінитися, а рівноважна кількість зменшиться.

19. Яка з перерахованих подій за інших рівних умов призведе до зменшення ринкової ціни на морозиво?

а) зростання закупівельних цін на молоко;

б) неврожай цукрового буряку;

в) спекотна та посушлива погода влітку;

г) збільшення кількості виробників морозива.

20. Де термін «попит» слід замінити на словосполучення «величина попиту»?

а) зі зростанням доходів населення зріс попит на мобільні телефони;

б) зі зростанням ціни мобільних телефонів попит на них зменшився;

в) зі зменшенням тарифів на послуги мобільного зв'язку зріс попит на мобільні телефони;

г) із появою в пресі результатів досліджень шкідливого впливу мобільних телефонів на здоров'я людини попит на них зменшився.

Типові задачі та вправи

І рівень

Вправа 1. Накресліть криві попиту і пропозиції і покажіть на графіку зміщення відповідних кривих (рух точки вздовж однієї з кривих), якщо:

а) відбулось подорожчання виробничих ресурсів;

б) застосовані більш прогресивні технології;

в) держава почала оподатковувати виробників за вищими ставками.

Вправа 2. Задані функція попиту на товар $Q_d=100-3P$ та функція пропозиції $Q_s=2P+50$. Знайдіть ціну рівноваги і рівноважну кількість. Побудуйте схематично графіки. Якщо уряд обмежить ціну до 8 грн. за одиницю товару, до чого це призведе?

Вправа 3. Зливи знищили частину врожаю цитрусових у країні. Показати графічно зміну попиту або пропозиції на окремих ринках: ринку соковижималок, ринку соку цитрусових, ринку виноградного соку.

Прівень

Задача 1. Задані функція попиту на товар $Q_d=100-3P$ та функція пропозиції $Q_s=2P+50$. Знайдіть ціну рівноваги і рівноважну кількість. Побудуйте схематично графіки. Якщо уряд запровадить додатковий податок для виробника у розмірі 1 грн. за одиницю продукції, то як зміниться положення графіків і якою буде рівноважна ціна?

Задача 2. Функція попиту на товар задана формулою $Q_d=24-P$, а функція пропозиції $Q_s=5P+12$. Знайдіть ціну рівноваги і рівноважну кількість. Якщо уряд запровадить додатковий податок для споживача у розмірі 1 грн. за одиницю продукції, то як зміниться положення графіків і якою буде рівноважна ціна?

Задача 3. На скільки відсотків змениться рівноважний обсяг продажу, якщо на товар вводиться податок у розмірі 30% від ціни, сплачуваний виробником? Функція попиту на товар задана формулою $Q_d=8-P$, а функція пропозиції $Q_s=2P-4$.

Задача 4. Розрахувати в гривнях надлишок виробників за рівноважного обсягу продажу товару, якщо його попит і пропозиція задані функціями: $Q_d=65-5P$, $Q_s=15P-15$.

Задача 5. Визначити встановлену державою ціну на ячмінь, якщо в результаті цього заходу на ринку виник дефіцит, що дорівнює 120 т. Попит і пропозиція на ринку ячменю задані функціями: $Q_d=200-2P$, $Q_s=4P-100$.

Опрацювання базової літератури: 2, 4, 6, 8, 10.

Опрацювання допоміжної літератури: 14, 16, 18, 20.

Електронні та Інтернет-ресурси: 21, 27.

ТЕМА 6. Мікроекономічна модель підприємства

Мета вивчення теми

Засвоєння класифікацій витрат підприємства за різними ознаками, видів доходу підприємства, видів прибутку підприємства; формування практичних навичок графічного представлення кривих витрат підприємства у коротко- та довгостроковому періодах,

формування прибутку підприємства; формування умінь визначати поведінку фірми в залежності зі співвідношення витрат і доходу.

Зміст теми

Витрати, їх сутність та структура. Загальна характеристика витрат та їх класифікація. Економічний і бухгалтерський підхід до визначення витрат виробництва. Поняття альтернативних витрат. Зовнішні (бухгалтерські) та внутрішні витрати. Витрати, видатки, виплати, собівартість – важливість виокремлення, їх взаємозв'язок.

Витрати виробництва у короткостроковому періоді. Постійні, змінні, загальні витрати, їх графічне зображення. Умовно-змінні та умовно-постійні витрати. Середні витрати: сутність, формули, графічне зображення. Граничні витрати. Граничні доходи. Гранична продуктивність.

Концепції прибутку. Основні функції та види прибутку. Нормальний прибуток. Концепції прибутку. Основні функції та види прибутку. Правило максимізації прибутку. Рівновага фірми у короткостроковому періоді. Максимізаційно-мінімізаційні цілі фірми. Догранична, гранична та позагранична фірма. Догранична фірма з нормальним та надприбутком.

Пропозиція галузі. Витрати виробництва у довгостроковому періоді. Криві довгострокових витрат. Концепція мінімально ефективного розміру підприємства. Ефект масштабу виробництва: сутність, типи, практичне значення. Пропозиція галузі. Крива пропозиції галузі з постійними та зростаючими витратами.

Загальний та середній доход. Прибуток як кінцевий результат діяльності підприємства.

План практичного заняття

1. Економічний і бухгалтерський підхід до визначення витрат виробництва.
2. Витрати виробництва у короткостроковому періоді.
3. Витрати виробництва у довгостроковому періоді.
4. Формування прибутку підприємства.

Питання для самостійного опрацювання

1. Умовно-змінні та умовно-постійні витрати.
2. Концепція мінімально ефективного розміру підприємства.
3. Крива пропозиції галузі з постійними та зростаючими витратами.

Тематика рефератів

1. Класифікації витрат виробництва за різними ознаками.
2. Догранична, гранична та позагранична фірма.

3. Ефект масштабу виробництва: сутність, типи, практичне значення.

Питання для самоперевірки

1. Чим явні витрати відрізняються від неявних?
2. Які виділяють види доходу підприємства?
3. Чим характеризуються витрати підприємства у довгостроковому періоді?
4. Як змінюється прибуток підприємства у результаті взаємодії доходу і витрат?
5. Як обчислюються різні види прибутку підприємства?
6. Наведіть приклади постійних витрат підприємства.
7. Наведіть приклади альтернативних витрат підприємства.
8. За яких умов підприємство може максимізувати прибуток, мінімізувати збиток або змушене буде вийти з галузі?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

- Витрати підприємства – це...
- Бухгалтерські витрати – це...
- Неявні витрати – це...
- Економічні витрати – це...
- Постійні витрати – це...
- Змінні витрати – це...
- Сукупні витрати – це...
- Середні витрати – це...
- Середні змінні витрати – це...
- Граничні витрати – це...
- Підприємницький дохід – це...
- Виручка від реалізації – це...
- Середній дохід – це...
- Граничний дохід – це...
- Прибуток – це...
- Економічний прибуток – це...
- Бухгалтерський прибуток – це...
- Чистий прибуток – це...
- Точка беззбитковості – це...
- Нормальний прибуток – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Постійні витрати не залежать від обсягу виробництва.

2. Підприємницький дохід і виручка від реалізації – це синоніми.

Тренувальні тестові завдання

1. Визначте, які витрати виробництва називаються постійними:

- а) витрати хлібозаводу на борошно;
- б) витрати швейної фабрики на заробітну плату швачок;
- в) витрати швейної майстерні на оплату оренди приміщення;
- г) витрати хлібозаводу на паливо для вантажівок, що розвозять хліб до магазинів.

2. Визначте, яка стаття витрат швейної фабрики належить до змінних витрат:

- а) витрати на зарплату швачкам;
- б) витрати на охорону території фабрики;
- в) плата за орендовані складські приміщення;
- г) сплата відсотків за кредит.

3. Оберіть формулу для визначення прибутку підприємства:

- а) собівартість-ціна;
- б) прибуток-собівартість;
- в) доходи-податки;
- г) доходи-витрати.

4. Чому дорівнює загальна сума витрат при нульовому обсязі виробництва?

- а) змінним витратам;
- б) постійним витратам;
- в) зовнішнім витратам;
- г) граничним витратам.

5. Чистий прибуток підприємства визначається за формулою:

- а) валовий прибуток – податки;
- б) прибуток – витрати;
- в) прибуток – собівартість;
- г) валовий прибуток – витрати на сировину і оплата праці найманих працівників.

6. Доходи підприємства розраховуються як...

- а) різниця між виручкою і витратами;
- б) різниця між виручкою і податками;
- в) добуток обсягу продажу на ціну проданого товару;
- г) різниця між бухгалтерським прибутком і податками.

7. Дія негативного ефекту масштабу виробництва означає, що:

- а) зі зростанням факторів виробництва зростає середній продукт;
- б) обсяг випуску продукції при окремих технологіях має тенденцію до скорочення;
- в) зі зростанням змінного фактора виробництва середній продукт цього фактора збільшується;
- г) зі зростанням обсягу виробництва до певної величини значення середнього продукту скорочується.

8. Підприємець відкрив кіоск з виробництва і реалізації морозива. Які з наведених витрат не слід включати до явних (бухгалтерських витрат)?

- а) заробітну плату найманого продавця;
- б) вартість цукру та сиропу;
- в) орендну плату за холодильник;
- г) дохід підприємця як менеджера цього виробництва.

9. Яка з цих формул характеризує сукупні витрати?

- а) $VC-FC$;
- б) $FC+VC+MC$;
- в) $FC+VC$;
- г) $(FC+VC)/Q$.

10. Яка з цих формул характеризує граничні витрати?

- а) $\Delta TC \div \Delta Q$;
- б) $\Delta VC \div \Delta Q$;
- в) $FC \div Q$;
- г) $\Delta TC \div Q$.

11. Які витрати можна віднести до змінних у короткостроковому періоді?

- а) орендна плата;
- б) плата за опалення адміністративного приміщення;
- в) відсотки за кредит;
- г) плата за електроенергію на виробничі потреби.

12. Підприємницький дохід – це...

- а) різниця між загальною виручкою і економічними витратами;
- б) загальна сума доходу від реалізації продукції;
- в) різниця між зовнішніми і внутрішніми витратами;
- г) різниця між загальною виручкою і бухгалтерськими

витратами.

13. Ефект масштабу – це...

- а) збільшення обсягів виробництва за рахунок укрупнення підприємств;
- б) економія від зростання обсягів виробництва внаслідок зниження середніх довгострокових витрат;
- в) економія від зростання обсягів виробництва на великих підприємствах;
- г) зростання обсягів виробництва на усіх підприємствах.

14. У чому полягає принципова відмінність явних і неявних витрат виробництва?

- а) явні витрати враховують грошові витрати на всі види залучених ресурсів, а неявні – тільки витрати на використану працю;
- б) явні витрати пов'язані з безготівковим перерахунком грошей із банківського рахунку підприємства, а неявні включають і готівкову форму оплати;
- в) явні витрати враховують тільки оплату залучених ззовні ресурсів, а неявні – включають витрати власних ресурсів підприємства;
- г) явні витрати враховують тільки поточні витрати, а неявні – і початкові витрати на капітальне обладнання.

15. Яке значення матиме економічний прибуток, якщо бухгалтерський прибуток дорівнює нулю?

- а) від'ємне значення;
- б) додатне значення;
- в) також дорівнює нулю;
- г) може мати як додатне, так і від'ємне значення.

16. Правильний метод обчислення прибутку:

- а) виторг плюс витрати;
- б) актив мінус пасив;
- в) доход мінус податки;
- г) доход мінус витрати.

17. Які витрати рекламної агенції є змінними?

- а) витрати на оренду офісу;
- б) витрати на папір і фарби;
- в) витрати на виплату відсотків за кредитом;
- г) витрати на заробітну плату бухгалтера.

18. Чому дорівнюють змінні витрати підприємця, якщо протягом місяця він заплатив 20 000 грн. за оренду приміщення,

15 000 грн. за кредит, 240 000 грн. за сировину, 160 000 грн. робітникам, 60 000 грн. адміністративним працівникам, 14 000 грн. за охорону території??

- а) 400 тис. грн;
- б) 160 тис. грн.;
- в) 474 тис. грн.;
- г) 489 тис. грн.

19. Визначити економічний прибуток підприємства, яке отримало за рік 560 тис. грн. доходу, при цьому його витрати на зовнішні ресурси склали 365 тис. грн., податки й обов'язкові платежі – 5 тис. грн., неявні витрати – 100 тис. грн.

- а) 90 тис. грн.;
- б) 190 тис. грн.;
- в) 195 тис. грн.;
- г) 460 тис. грн.

20. Визначити чистий прибуток фермера, який виростив 10 т капусти і продав її за ринковою ціною 3 грн. / кг, якщо його загальні витрати дорівнюють 21 тис. грн. і 25% від прибутку він заплатив державі як податок на прибуток.

- а) 6850 грн.;
- б) 6750 грн.;
- в) 2250 грн.;
- г) 9000 грн.

Типові задачі та вправи

І рівень

Вправа 1. За якою ціною підприємець продав кошики напередодні Великодня, якщо він реалізував 160 кошиків, його витрати на виробництво й транспортування продукції дорівнювали 5 600 грн., і після сплати податку за цей місяць у розмірі 240 грн. у нього залишилося 3 760 грн. прибутку?

Вправа 2. Чому дорівнюють змінні витрати при виробництві 10 одиниць продукції, якщо залежність загальних витрат від обсягу випущеної продукції представлена функцією $TC = 2Q^2 + 4Q + 28$?

Вправа 3. При виготовленні 4 виробів AVC дорівнюють 8 грн. При виготовленні 2 виробів AFC дорівнюють 10 грн. При виготовленні 5 виробів ATC становлять 12 грн. Визначити:

- 1) величину ATC при виготовленні 4 виробів;
- 2) величину VC при виготовленні 5 виробів.

II рівень

Задача 1. Два підприємця займаються пошиттям брюк. Для виготовлення 100 брюк вони витрачають на ресурси (в тис. грн.):

Фактори виробництва	Перший	Другий
Земля	1	1,5
Праця	4,9	8,4
Капітал	15,8	9,8

Хто з підприємців отримає більше прибутку від продажу 100 брюк за ціною 300 грн.?

Задача 2. Заповнити таблицю:

Q	FC	VC	TC	AFC	AVC	ATC	MC
0	100			–	–	–	–
1			150				
2			193				
3			248				
4			300				

Задача 3. Розрахувати місячний економічний прибуток підприємця, якщо протягом місяця він виробив і продав 1200 одиниць продукції за ціною 50 грн. Місячні витрати:

- вартість сировини і матеріалів, які були придбані за власні кошти підприємця, що зберігалися на депозиті з щомісячним нарахуванням відсотків у розмірі 2% – 8000 грн.;
- оплата комунальних послуг – 2000 грн.;
- заробітна плата робітників – 8000 грн.;
- оренда вантажного автомобіля – 4000 грн.

Крім того підприємець використовував для виробництва власний гараж, який міг би здавати в оренду за 1000 грн. на місяць, а його знайомий пропонував йому посаду менеджера на власній фірмі з окладом 6000 грн. на місяць.

Задача 4. Заповнити таблицю:

Q	TC	AFC	VC	ATC	MC
1				150	
2		60			26
3			78		
4	216				

Задача 5 Сидоренко вирішив зайнятися фермерством. Для цього він узяв в оренду: 20 га землі за 600 гр. од. за га на місяць, склади за 280 гр. од. на місяць, трактори за 1800 гр. од. на місяць, 1 комбайн за 500 гр. од. на місяць; закупив на 2500 гр. од. насіння і добрив, найняв 5 робітників на сезон (півроку) із зарплатою 200 гр. од. на місяць і бухгалтера на 1 рік із зарплатою 220 гр. од. на місяць. Фермер посіяв

цукровий буряк і восени здав на цукровий завод 1000 т цукрового буряка по 180 гр. од. за тонну.

Скільки коштують усі фактори виробництва фермера і чи окупить він витрати?

Опрацювання базової літератури: 1, 9, 10.

Опрацювання допоміжної літератури: 12, 14, 19.

Електронні та Інтернет-ресурси: 22, 24.

ТЕМА 7. Варіації факторів виробництва та оптимум товаровиробника

Мета вивчення теми

Вивчення взаємозв'язку виробничих технологій та виробничих функцій, видів продуктів, факторів виробництва; формування умінь побудови ізокошти, ізокванти та формування оптимуму виробника, аналітичного визначення оптимуму виробника.

Зміст теми

Місце та роль підприємства у ринковій системі. Фактори виробництва. Виробнича технологія. Виробнича функція: поняття, параметри, види. Поняття виробничої функції. Властивості виробничої функції. Види виробничих функцій. Екстенсивне та інтенсивне виробництво. Короткостроковий та довгостроковий періоди у діяльності підприємства. Виробництво з одним та двома змінними факторами виробництва. Особливості виробничої функції у короткостроковому періоді.

Виробництво та фактори виробництва. Сутність та структура факторів виробництва. Сукупний, середній та граничний продукт. Закон спадної граничної продуктивності. Особливості виробництва. Технологія виробництва. Взаємозамінність та взаємозалежність факторів виробництва. Вплив ефекту масштабу на визначення оптимального розміру підприємства. Виробництво у довгостроковому періоді. Постійна, зростаюча та спадна віддача від масштабу. Крива «шлях розвитку». Концепція мінімально ефективного розміру підприємства. Вибір комбінації виробничих факторів за критеріями мінімізації витрат чи максимізації випуску.

Закон спадної граничної продуктивності (віддачі) змінного фактора виробництва.

Ізокошта: сутність, графічне та алгебраїчне представлення. Оптимум товаровиробника та його графічна інтерпретація.

Ізокванта. Карта ізоквант. Зона технологічного заміщення.
Гранична норма технологічного заміщення.

План практичного заняття

1. Фактори виробництва і технології. Виробничі функції.
2. Сукупний, середній та граничний продукт.
3. Ізокоста та її графічні зміни.
4. Ізокванта: суть, графічне та алгебраїчне представлення.
5. Виробничий процес та його оптимізація.

Питання для самостійного опрацювання

1. Виробництво з одним та двома змінними факторами виробництва.
2. Особливості виробничої функції у короткостроковому періоді.
3. Крива «шлях розвитку».

Тематика рефератів

1. Види та властивості виробничих функцій.
2. Екстенсивне та інтенсивне виробництво.
3. Різновиди технологій виробництва.

Питання для самоперевірки

1. Якою є роль підприємства у ринковій системі?
2. Як розраховуються сукупний, середній та граничний продукт?
3. У чому полягає взаємозамінність та взаємозалежність факторів виробництва?
4. У чому відмінність між екстенсивним та інтенсивним виробництвом?
5. Чим характеризуються точки, що належать одній ізокості?
6. Чим характеризуються точки, що належать одній ізокванті?
7. Яким є аналітичний запис оптимуму виробника?
8. У чому полягає закон спадної граничної продуктивності (віддачі) змінного фактора виробництва?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Земля – це...

Праця – це...

Капітал – це...

Підприємницькі здібності – це...

Виробнича функція – це...

Виробнича технологія – це...

Взаємозамінність факторів виробництва – це...
Сукупний продукт – це...
Середній продукт – це...
Граничний продукт – це...
Закон спадної граничної продуктивності (віддачі) змінного фактора виробництва:
Ізокоста – це...
Ізокванта – це...
Гранична норма технологічного заміщення – це...
Крива «шлях розвитку» – це...
Закон спадної граничної продуктивності:
Екстенсивне виробництво – це...
Інтенсивне виробництво – це...
Оптимум виробника – це...
Карта ізоквант – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Комбінації факторів виробництва, які потребують однакового розміру сукупних витрат, належать одній ізокванті.
2. Комбінації факторів виробництва, які потребують однакового розміру сукупних витрат, належать одній ізокості.

Тренувальні тестові завдання

1. Виробничі ресурси – це...

- а) всі необхідні для обміну і продажу речовини;
- б) природні речовини, необхідні для виробництва товарів і надання послуг;
- в) все необхідне для виробництва товарів і надання послуг;
- г) земля, капітал, праця, підприємницький талант.

2. Середній продукт змінного фактора – це...

- а) загальний обсяг випуску продукції, який відповідає певній кількості змінного фактора за умов незмінності усіх інших факторів;
- б) відношення сукупного продукту змінного фактора до кількості цього фактора, що задіяна у виробництві;
- в) збільшення сукупного продукту змінного фактора відносно збільшення змінного фактора на одну одиницю;
- г) відношення граничного продукту до кількості змінного фактора, що зайнята у виробництві.

- а) кількість економічних благ, які були вироблені суспільством за рік;
- б) співвідношення результатів і витрат ресурсів при виробництві економічних благ;
- в) оцінка якості виробленої продукції;
- г) зв'язок кількості виробленої продукції з її якістю.

14. Як змінилась продуктивність праці за два роки, якщо протягом першого року вона зросла на 8%, а протягом другого – на 5%?

- а) зросла на 13,0%;
- б) зросла на 13,4%;
- в) зросла на 13,8%;
- г) зросла на 6,5%.

15. Як змінилась продуктивність праці за півріччя, якщо протягом першого кварталу вона зросла на 10%, а протягом другого – зменшилась на 10%?

- а) не змінилася;
- б) зменшилась на 1%;
- в) зросла на 1%;
- г) зменшилась на 0,1%.

16. Вказати повний перелік виробничих ресурсів:

- а) пасовище, комбайн, фермер, довідник із ремонту комбайну, комбайнер;
- б) озеро, рибалка, інспектор рибнагляду, човен, вудка;
- в) кам'яне вугілля, шахта, шахтар, залізничний вагон, залізнична колія;
- г) літак, льотчик, аеропорт, гас, трап для літака.

17. Підприємницькі здібності – це...

- а) здатність людей управляти іншими людьми та вміння виконувати накази інших;
- б) здатність генерувати нові ідеї, уміння вигадувати щось нове;
- в) здатність до ініціативи, організаційні та управлінські вміння, що впливають на результативність виробництва;
- г) здатність ризикувати, прагнення екстремальних ситуацій.

18. Короткостроковий період в економічній науці – це...

- а) період часу, впродовж якого підприємство не може змінювати ціну товару;
- б) період часу, впродовж якого підприємство може змінювати кількість усіх залучених факторів виробництва;
- в) період, впродовж якого вартість факторів виробництва, що

використовуються підприємством, не змінюється;

г) період часу, впродовж якого підприємство може змінювати кількість лише одного фактора виробництва з усіх залучених.

19. Ізокванта має змістовну схожість з...

- а) ізокостою;
- б) кривою байдужості;
- в) кривою попиту;
- г) кривою виробничих можливостей.

20. Коли гранична продуктивність ресурсу зростає, економія від масштабу...

- а) зростає;
- б) знижується;
- в) є величиною постійною;
- г) недостатньо даних для відповіді.

Типові задачі та вправи

I рівень

Вправа 1. Функція ізокванти має вигляд: $Q = 3LK$, де L – кількість задіяних працівників, ос., K – кількість залучених капітальних ресурсів, од. Знайти граничний продукт праці в комбінації ресурсів (2; 4).

Вправа 2. Підрахувати середній та граничний продукт фірми за даними таблиці. Коли починає діяти спадний ефект масштабу виробництва?

L, люд.-год.	1	2	3	4	5
ТР	30	70	100	120	130

Вправа 3. Яка технологія забезпечує найбільшу ефективність виробництва певного товару, якщо використання будь-якої із цих технологій дозволяє виробляти однакову кількість продукції. Необхідна кількість ресурсів та їхні ціни наведено в таблиці:

Ресурси	Ціна одиниці ресурсу, грн.	Кількість ресурсів, одиниць		
		Технологія 1	Технологія 2	Технологія 3
Земля	6	1	2	3
Праця	4	10	15	20
Капітал	20	4	1	2
Інформація	3	1	2	1

II рівень

Задача 1. Побудувати карту ізокост, якщо ціна одиниці праці становить 50 грн., одиниці капіталу – 100 грн., на одиницю капіталу припадає 2 од. праці: тобто $TC = K + 2L$.

Задача 2. Розрахувати в штуках на одного працівника середню денну продуктивність праці бригади з шести майстрів, що виробляють дерев'яні двері, якщо в перший день вони разом виробили 24 двері, на другий день продуктивність зросла на 25%, а на третій – на 60%.

Задача 3. Діяльність підприємства описується даними: обсяг зібраного врожаю помідорів – 2000 т, ціна за 1 т помідорів – 2500 гр. од., використані посівні площі – 5 га, кількість працюючих – 25 осіб, вартість використаних основних фондів – 4 млн. грн. Визначити: продуктивність праці (т/одна особа), фондівіддачу (%), родючість землі (т/га).

Задача 4. Сукупні витрати виробника становлять 13 гр. од. на день. У виробництво залучено два ресурси – працю і капітал. Гранична продуктивність праці визначається рівнянням $MP_L = 30 - 2L$, де L – кількість задіяних працівників, ос. Гранична продуктивність капіталу визначається рівнянням $MP_K = 19 - 3K$, де K – кількість залучених капітальних ресурсів, од. Ціни ресурсів відповідно 2 гр. од., та 1 гр. од. Яку кількість праці і капіталу залучить у виробництво раціональний виробник?

Задача 5. Визначте оптимальну комбінацію ресурсів для виробничої функції $Q = 6LK$ за умови, що ціни на фактори виробництва становлять: $P_L = 5$, $P_K = 10$ гр. од., а бюджет (TC) – 180 гр. од.

Опрацювання базової літератури: 2, 3, 4, 11.

Опрацювання допоміжної літератури: 12, 19.

Електронні та Інтернет-ресурси: 21,26.

ТЕМА 8. Ринок досконалої конкуренції

Мета вивчення теми

Засвоєння теоретичних засад визначення оптимального обсягу виробництва фірми на ринку досконалої конкуренції, диференціації поведінки конкурентної фірми у довго- та короткостроковому періодах.

Зміст теми

Ринкова конкуренція. Види конкуренції. Методи конкурентної боротьби. Ринковий попит на продукцію конкурентної фірми. Ознаки й умови існування ринку досконалої конкуренції. Види конкуренції. Ринковий попит на продукцію фірми, яка діє в умовах досконалої конкуренції. Графічне зображення попиту конкурентної фірми, середнього, граничного і сукупного доходу.

Визначення поведінки фірми на ринку досконалої конкуренції в короткостроковому періоді. Правило максимізації прибутку і мінімізації збитків: два способи визначення. Поведінка підприємства на ринку досконалої конкуренції за умов зміни ринкової ситуації. Пропозиція фірми на ринку досконалої конкуренції у короткостроковому періоді, її зв'язок з кривими витрат, графік галузевої пропозиції. Поняття ринкової рівноваги. Визначення рівноважного обсягу та рівноважної ціни на ринку досконалої конкуренції. Поведінка фірми на ринку досконалої конкуренції у довгостроковому періоді. Крива ринкової пропозиції на тривалому інтервалі та її можливі конфігурації в галузях з постійними, зростаючими, спадними витратами.

Ефективність ринку досконалої конкуренції. Переваги та недоліки досконалої конкуренції.

План практичного заняття

1. Ринковий попит на продукцію конкурентної фірми
2. Поведінка конкурентної фірми в короткостроковому періоді.
3. Поведінка конкурентної фірми в довгостроковому періоді.

Питання для самостійного опрацювання

1. Поняття досконалої конкуренції.
2. Цілі фірми: максимізація прибутку і мінімізація витрат.
3. Крива ринкової пропозиції на тривалому інтервалі та її можливі конфігурації.

Тематика рефератів

1. Переваги та недоліки досконалої конкуренції.
2. Методи конкурентної боротьби.
3. Поведінка підприємства на ринку досконалої конкуренції за умов зміни ринкової ситуації.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття «конкуренція».
2. Які є методи конкурентної боротьби?
3. Які особливості ринкового попиту на досконало конкурентному ринку?
4. Які переваги та недоліки досконалої конкуренції?
5. Які умови максимізації прибутку фірми на досконало конкурентному ринку?
6. Які умови мінімізації збитку фірми на досконало конкурентному ринку?
7. Які умови виходу з галузі фірми на досконало конкурентному ринку?

8. Яка поведінка фірми на ринку досконалої конкуренції у довгостроковому періоді?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Конкуренція – це...

Досконала конкуренція – це...

Цінова конкуренція – це...

Нецінова конкуренція – це...

Добросовісна конкуренція – це...

Недобросовісна конкуренція – це...

Ознаки досконало конкурентного ринку:

Міжгалузева конкуренція – це...

Внутрішньогалузева конкуренція – це...

Внутрішньофірмова конкуренція – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. На ринку досконалої конкуренції ціна у короткостроковому періоді співпадає з граничним доходом.

2. На ринку досконалої конкуренції товар диференційований і відрізняється за якістю.

Тренувальні тестові завдання

1. Умовам досконалої конкуренції найбільше відповідає:

- а) ринок пшениці;
- б) ринок автомобілів;
- в) ринок праці;
- г) ринок одягу.

2. Крива попиту досконало конкурентної фірми в короткостроковому періоді є...

- а) кривою граничних витрат;
- б) кривою граничної виручки;
- в) кривою середніх загальних витрат;
- г) кривою середніх змінних витрат.

3. Якщо при обсязі виробництва, що задовольняє умову $MR=MC$, граничний дохід менший від середніх загальних витрат, але вище середніх змінних витрат, підприємство в умовах досконалої конкуренції повинно...

- а) закрити виробництво;
- б) виробляти продукцію, але мінімізувати збитки;
- в) виробляти продукцію у точці беззбитковості;
- г) збільшувати обсяг виробництва.

4. Якщо при обсязі виробництва, що задовольняє умову $MR=MC$, граничний дохід менший від середніх змінних витрат, підприємство в умовах досконалої конкуренції повинно...

- а) закрити виробництво;
- б) виробляти продукцію, але нести збитки;
- в) виробляти продукцію у точці беззбитковості;
- г) збільшувати обсяг виробництва.

5. Що з наведеного є ознакою лише досконало конкурентного ринку?

- а) фірма не має ринкової влади;
- б) фірма максимізує прибуток;
- в) фірма одержує економічний прибуток в довгостроковому періоді;
- г) лінія попиту є лінією граничного доходу фірми.

6. Досконало конкурентна фірма – це...

- а) фірма, яка використовує методи тільки добросовісної конкуренції;
- б) фірма, яка не впливає на формування ринкової ціни;
- в) фірма, яка використовує будь-які форми конкурентної боротьби;
- г) фірма, якій вдається встановити бажану ціну в конкурентній боротьбі.

7. У короткостроковому періоді підприємство в умовах досконалої конкуренції максимізує прибуток, виробляючи таку кількість продукції, за якої:

- а) сукупний дохід перевищує сукупні витрати на максимальну суму;
- б) сукупний дохід перевищує сукупні витрати на мінімальну суму;
- в) сукупний дохід дорівнює сукупним витратам;
- г) змінні витрати дорівнюють постійним.

8. Що мають робити фірми на ринку досконалої конкуренції для збільшення виручки від своєї діяльності?

- а) збільшувати обсяг виробництва продукції за незмінного рівня цін;
- б) зменшувати обсяг виробництва продукції та збільшувати ціну;
- в) збільшувати обсяг виробництва продукції та зменшувати ціну;
- г) зменшувати ціну за сталого обсягу виробництва.

9. У якому випадку фірмі-досконалому конкурентові слід

припинити виробництво продукції та залишити ринок?

- а) якщо ціна продукції більша за середні загальні витрати;
- б) якщо ціна продукції менша за середні загальні витрати та більша за середні змінні витрати;
- в) якщо ціна продукції менша за середні змінні витрати;
- г) якщо граничний дохід більший за граничні витрати.

10. Для якої ринкової структури найбільш характерним є виготовлення однорідної продукції всіма виробниками?

- а) монополії;
- б) монополістичної конкуренції;
- в) олігополії;
- г) досконалої конкуренції.

11. У якому випадку фірмі-досконалому конкурентові слід припинити виробництво продукції та залишити ринок?

- а) якщо ціна продукції більша за середні загальні витрати;
- б) якщо ціна продукції менша за середні загальні витрати та більша за середні змінні витрати;
- в) якщо ціна продукції менша за середні змінні витрати;
- г) якщо граничний дохід більший за граничні витрати.

12. За яких умов підприємство-досконалий конкурент не буде наймати додаткових працівників (кожному з них виплачується щоденна зарплата в розмірі 25 дол.)?

- а) якщо середня продуктивність праці на підприємстві є найвищою;
- б) якщо денний загальний дохід підприємства дорівнює денним загальним витратам;
- в) якщо денний грошовий граничний продукт праці останнього найнятого працівника дорівнює його денній ставці заробітної плати;
- г) якщо денний виробіток усіх працівників дорівнює виробітку, запланованому дирекцією підприємства.

13. Що слід зробити фірмі-досконалому конкуренту, якщо за певного обсягу випуску ціна одиниці продукції (P) дорівнює 23 грн., середні змінні витрати (AVC) становлять 25 грн., граничні витрати (MC) – 23 грн.?

- а) продовжувати виробництво продукції на тому ж рівні;
- б) збільшити обсяг виробництва продукції;
- в) зменшити обсяг виробництва продукції;
- г) залишити галузь.

14. Що слід зробити фірмі-досконалому конкуренту, якщо за певного обсягу випуску ціна одиниці продукції (P) дорівнює

23 грн., середні змінні витрати (AVC) становлять 20 грн., середні сукупні витрати (ATC) становлять 24 грн., граничні витрати (MC) – 23 грн.?

- а) мінімізувати збитки за незмінного обсягу виробництва;
- б) збільшити обсяг виробництва продукції;
- в) зменшити обсяг виробництва продукції;
- г) максимізувати прибуток за незмінного обсягу виробництва.

15. Що слід зробити фірмі-досконалому конкуренту, якщо за певного обсягу випуску ціна одиниці продукції (P) дорівнює 23 грн., середні сукупні витрати (ATC) становлять 21 грн., граничні витрати (MC) – 23 грн.?

- а) мінімізувати збитки за незмінного обсягу виробництва;
- б) збільшити обсяг виробництва продукції;
- в) зменшити обсяг виробництва продукції;
- г) максимізувати прибуток за незмінного обсягу виробництва.

16. Який обсяг виробництва обере фірма-досконалий конкурент, що прагне максимізувати прибуток при ринковій ціні на продукцію, яка дорівнює 20 грн.?

- а) обсяг виробництва, за якого граничні витрати більші за 20 грн.;
- б) обсяг виробництва, за якого граничні витрати менші за 20 грн.;
- в) обсяг виробництва, за якого граничні витрати дорівнюють 20 грн.;
- г) обсяг виробництва, за якого загальні витрати менші за загальний виторг.

17. Яка ознака властива тільки галузі, де є досконала конкуренція?

- а) економічний прибуток фірми у довгостроковому періоді дорівнює нулю;
- б) підприємства галузі можуть впливати на ціну товару;
- в) підприємства галузі максимізують прибуток;
- г) підприємства галузі застосовують рекламу для просування свого товару.

18. В умовах досконалої конкуренції ціна дорівнює мінімальним середнім витратам...

- а) у короткостроковому періоді;
- б) завжди;
- в) у довгостроковому періоді;

г) ніколи.

19. За якого із наведених співвідношень досконало конкурентна галузь знаходиться у стані довгострокової рівноваги?

- а) $P < LRAC$;
- б) $P = LRAC$;
- в) $P = LRAC = LRMC$;
- г) $P > LRAC$.

20. Підприємство в умовах досконалої конкуренції реалізує 300 одиниць продукції по 2 грн. за одиницю. За цього рівня виробництва фіксовані витрати дорівнюють 100 грн., а змінні витрати – 400 грн. Виходячи з цього, можна сказати, що підприємство...

- а) максимізує прибуток;
- б) має прибуток, але не обов'язково максимальний;
- в) зазнає збитків;
- г) має зупинити виробництво у короткостроковому періоді.

Типові задачі та вправи

І рівень

Вправа 1. Заповнити таблицю і визначити, що має робити фірма – досконалий конкурент – збільшити, зменшити випуск продукції або закритися.

Q	TR	TC	FC	VC	AC	AVC	MC
1 000	5 000		1 500			5,5	5,0

Вправа 2. Заповнити порівняльну таблицю типів ринків за рівнем конкуренції за наявними характерними ознаками:

Характерні ознаки ринку		
Кількість фірм, які виробляють продукт	Багато фірм	Дуже велика кількість незалежних фірм
Тип продукту	Диференційований залежно від ринків	Стандартизовані однорідні товари
Умови входження на ринок	Відносно легкі	Дуже легкі, відсутні перешкоди
Контроль над цінами	Обмежений	Відсутній, ціни визначає ринок
Нецінова конкуренція	Акцентування за допомогою реклами, товарних марок	Відсутня
Приклади	Роздрібна торгівля, виробництво одягу, взуття	Сільське господарство, ринок цінних паперів

Вправа 3. Яку кількість працівників найме підприємець для максимізації прибутку, якщо кожного працівника він наймає за денною ставкою заробітної плати 24 дол., свою продукцію продає на ринку досконалої конкуренції за ціною 3 дол. за одиницю, а залежність обсягів виробленої продукції від кількості зайнятих наведено в таблиці:

Чисельність працівників	1	2	3	4	5	6	7
Обсяг виробленої за день продукції, шт.	4	10	17	26	34	39	41

Прівень

Задача 1. Розрахувати прибуток фірми-досконалого конкурента, якщо її витрати визначені функцією $TC = 3Q^2 + 6Q + 9$, де Q – обсяг виробництва продукції в штуках, а ціна, за якою фірма продає на ринку свою продукцію, дорівнює 186 грн.

Задача 2. Ринок олії в країні знаходиться в умовах досконалої конкуренції. Попит на олію описується функцією $Q_D = 200 - 20P$. Середні витрати типової фірми на виробництво олії дорівнюють $AC = 5 + (Q - 5)^2$. Яка кількість фірм з виробництва олії діє у галузі в довгостроковому періоді?

Задача 3. Розрахувати доход підприємства-досконалого конкурента, якщо граничні витрати описуються функцією $MC = 8Q + 8$, де MC – граничні витрати, Q – обсяг виробництва, а ціна одиниці продукції дорівнює 24 грн.

Задача 4. У таблиці наведена залежність сукупних витрат фірми від обсягів випуску. Який обсяг виробництва обере підприємець, якщо ціна одиниці товару дорівнює 6 грн.?

Q	0	10	20	30	40	50
TC	0	75	95	140	200	280

Задача 5. У довгостроковому періоді середні витрати досконало конкурентної фірми описуються формулою $AC = 40 + 2Q$. Як зміниться обсяг випуску продукції, якщо ціна на продукцію з 200 грн. знизиться до 100 грн.?

Опрацювання базової літератури: 2, 3, 5, 11.

Опрацювання допоміжної літератури: 12, 18, 20.

Електронні та Інтернет-ресурси: 22, 25, 28.

ТЕМА 9. Олігополія та монополістична конкуренція

Мета вивчення теми

Вивчення характеристик ринку монополістичної конкуренції, особливостей олігополістичного ринку, моделей олігополістичного ринку; формування практичних навичок графічного аналізу прибутку та збитку фірми в умовах монополістичної конкуренції та олігополії.

Зміст теми

Поняття диференціації продукту. Модель ринку монополістичної конкуренції, її характеристика. Поведінка фірм на ринку монополістичної конкуренції. Диференціація виробів: форми, позитивні наслідки та загрози. Ефективність монополістичної конкуренції. Надлишкові потужності. Крива попиту фірми, яка діє на ринку монополістичної конкуренції. Динаміка прибутковості фірми в короткостроковому і довгостроковому періодах. Визначення ціни та оптимального обсягу виробництва. Умови досягнення і підтримки беззбитковості у довгостроковому періоді.

Види олігополій. Теорія класичної дуополії. Основні ознаки олігополістичного ринку. Види олігополій: чиста та диференційована. Некооперативна і кооперативна поведінка олігополістів. Лідерство в цінах. Цінова конкуренція. Модель дуополії Курно: договірна й конкурентна рівновага. Поведінка фірм на олігополістичному ринку. Цінові війни. Олігополія з погляду теорії ігор. «Дилема ув'язнених» – приклад некооперативної гри з ненульовою сумою. Картелі. Цінові війни. Аналіз ламаної лінії попиту. Негнучкість цін. Теорія змови. Картельні союзи. Умови та чинники формування картелю. Показники монополістичної влади. Ціноутворення за принципом «витрати плюс». Ефективність та соціально-економічні наслідки олігополії. Індекс Харфіндаля-Хіршмана.

Нецінова конкуренція, її види та наслідки для виробників та споживачів. Реклама, її роль у формуванні попиту. Переваги та недоліки реклами. Поняття «монопсонія».

План практичного заняття

1. Ринок монополістичної конкуренції, його характеристики.
2. Олігополістичний ринок: його ознаки та особливості.
3. Особливості нецінової конкуренції на олігополістичному ринку та ринку монополістичної конкуренції.

Питання для самостійного опрацювання

1. Модель Штакельберга.
2. Модель Курно.
3. Види об'єднань підприємств.

Тематика рефератів

1. Цінова політика олігополіста.
2. Взаємозв'язок моделей Штакельберга та Курно.
3. Нецінова конкуренція.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте ринок монополістичної конкуренції.
2. Охарактеризуйте ринок олігополії.

3. Які умови максимізації прибутку фірми на ринку монополістичної конкуренції?
4. Які умови мінімізації збитку фірми на ринку монополістичної конкуренції?
5. Які умови виходу з галузі фірми на ринку монополістичної конкуренції?
6. Який вигляд має крива попиту на олігополістичному ринку?
7. У чому суть моделі Штакельберга?
8. У чому суть моделі Курно?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Диференціація продукту – це...

Монополістична конкуренція – це...

Олігополія – це...

Дуополія – це...

Модель Штакельберга:

Модель Курно:

Цінові війни – це...

Картель – це...

Реклама – це...

Принцип «витрати плюс»:

Лідер ціни – це...

Монопсонія – це...

Чиста олігополія – це...

Диференційована олігополія – це...

Договірна рівновага – це...

Конкурентна рівновага – це...

Теорія змови – це...

«Дилема ув'язнених» – це...

Індекс Харфіндаля-Хіршмана – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. На ринку монополістичної конкуренції ціна у короткостроковому періоді співпадає з граничним доходом.
2. На ринку олігополії крива граничного доходу фірми має розрив.

Тренувальні тестові завдання

- 1. Який з типів ринкової структури розповсюджується на найбільшу кількість ринків товарів?**

- а) досконалої конкуренції;
- б) олігополії;
- в) монополії;
- г) монополістичної конкуренції.

2. В умовах монополістичної конкуренції:

- а) виробників більше, ніж при олігополії та досконалій конкуренції;
- б) товари різноманітні й відрізняються за якістю;
- в) існує чіткий розподіл ринку між фірмами;
- г) повинен існувати державний контроль над цінами.

3. Фірма у стані рівноваги на ринку монополістичної конкуренції однозначно несе збитки, якщо:

- а) $ATC=MC$;
- б) $ATC < P$;
- в) $ATC = P$;
- г) $ATC > P$.

4. Монополістична конкуренція характеризується тим, що:

- а) фірми можуть абсолютно вільно вступати на ринок і виходити з нього;
- б) на ринку діє невелика кількість фірм;
- в) фірми, що діють на цьому ринку, випускають диференційовану продукцію;
- г) фірми знаходяться у взаємозалежності між собою.

5. Тип ринкової структури, у якій домінують кілька великих фірм-виробників товару, які конкурують між собою переважно за допомогою реклами, а входження нових фірм на ринок ускладнене:

- а) монополістична конкуренція;
- б) монополія;
- в) олігополія;
- г) досконала конкуренція.

6. Який з продуктів не може вироблятися в умовах олігополії?

- а) нафта;
- б) банани;
- в) пшениця;
- г) кава.

7. Ламана крива попиту для олігополіста обов'язково передбачає:

- а) розрив кривої MR ;
- б) розрив кривої MC ;
- в) що ціна товару не повинна бути вище MR ;
- г) що поведінка фірм не оптимальна.

8. Яка характеристика в найбільшій мірі відрізняє олігополії від монополістичної конкуренції?

- а) крива попиту олігополії є більш еластичною;
- б) кількість підприємств в галузі за умов монополістичної конкуренції є більшою, ніж за умов олігополії;
- в) вплив нецінової конкуренції на попит є вищим при монополістичній конкуренції, ніж за умов олігополії;
- г) в галузі функціонує хоча б одне підприємство, яке вважає, що його дії можуть викликати відповідну реакцію конкурентів.

9. Ринок якого товару більше відповідає ознакам ринку монополістичної конкуренції:

- а) електроенергії в обласному центрі;
- б) картоплі в столиці України;
- в) кам'яного вугілля;
- г) шоколаду в Україні.

10. Характерна риса монополістичної конкуренції:

- а) на ринку діє невелика кількість фірм;
- б) фірми можуть абсолютно вільно вступати в ринок і виходити з нього;
- в) фірми взаємозалежні між собою;
- г) фірми випускають диференційовану продукцію.

11. На ринку монополістичної конкуренції порівняно з монополізованим ринком...

- а) виграють продавці;
- б) немає суб'єктів, які виграють;
- в) виграють покупці;
- г) виграють і продавці, і покупці.

12. Які спільні риси мають ринки досконалої і монополістичної конкуренції?

- а) ціна перевищує граничні витрати;
- б) випускаються однорідні товари;
- в) бар'єри для вступу у галузь для нових фірм абсолютно відсутні;
- г) на ринку діє велика кількість фірм.

13. Перевагами монополістичної конкуренції для споживачів

Є...

а) підприємства виготовляють ефективний для ринку обсяг продукції;

б) диференціація продукту враховує смаки споживачів;

в) ресурси використовуються найбільш ефективно;

г) усі відповіді вірні.

14. Запрошення відомої особистості для приваблення відвідувачів ресторану відноситься до типу конкуренції:

а) цінова;

б) нецінова добросовісна;

в) нецінова недобросовісна;

г) міжгалузєва.

15. До методів цінової конкуренції належить...

а) гарантійне обслуговування;

б) реклама;

в) сезонний розпродаж;

г) надання споживчого кредиту.

16. На ринку монополістичної конкуренції...

а) $P > MR$;

б) $P = MR$;

в) $P < AR$;

г) $P < MR$.

17. За визначеного обсягу виробництва граничні витрати фірми менші її середніх витрат і дорівнюють граничному доходу. Фірма-монополістичний конкурент...

а) несе збитки;

б) досягла рівноважного обсягу виробництва;

в) отримує збитки;

г) вірної відповіді немає.

18. Ситуація на олігополістичному ринку, за якої збільшення чи зменшення ціни одним з виробників наслідуються усіма іншими виробниками – це...

а) ламана крива попиту;

б) значна цінова конкуренція;

в) цінова війна;

г) цінове лідерство.

19. Ситуація на олігополістичному ринку, за якої збільшення ціни однією фірмою не призведе до підвищення цін рештою фірм, а зменшення ціни однією з фірм наслідуються усіма іншими фірмами, – це...

- а) ламана крива попиту;
- б) значна цінова конкуренція;
- в) цінова війна;
- г) цінове лідерство.

20. На олігополістиному ринку входження нових фірм у галузь...

- а) відбувається без бар'єрів;
- б) є ускладненим;
- в) є абсолютно неможливим;
- г) вірної відповіді немає.

Типові задачі та вправи

I рівень

Вправа 1. Підберіть для кожного терміну з лівої колонки визначення з правої.

1. Неможливість окремої фірми впливати на ринкову ціну – це ознака	А)...вільної конкуренції
2. Цінові війни між фірмами – це ознака	Б)...монополістичної конкуренції
3. Значна диференціація продукції за якістю та ціною – це ознака	В)...олігополії
	Г)...монополії

Вправа 2. Заповнити порівняльну таблицю типів ринків за рівнем конкуренції за наявними характерними ознаками:

<i>Характерні ознаки ринку</i>		
Кількість фірм, які виробляють продукт	Багато фірм	Дуже велика кількість незалежних фірм
Тип продукту	Диференційований залежно від ринків	Стандартизовані однорідні товари
Умови входження на ринок	Відносно легкі	Дуже легкі, відсутні перешкоди
Контроль над цінами	Обмежений	Відсутній, ціни визначає ринок
Нецінова конкуренція	Акцентування за допомогою реклами, товарних марок	Відсутня
Приклади	Роздрібна торгівля, виробництво одягу, взуття	Сільське господарство, ринок цінних паперів

Вправа 3. Підберіть для кожного терміну з лівої колонки визначення з правої.

1. Олігополія	А) ринок одягу
2. Монополістична конкуренція	Б) ринок автомобілів
3. Монополія	В) ринок пшениці
4. Вільна конкуренція	

ІІ рівень

Задача 1. На ринку діють дві фірми. Функція витрат для фірми 1: $TC(q_1) = 2 \times q_1$; для фірми 2: $TC(q_2) = q_2^2$. Обернена функція ринкового попиту описується рівнянням: $P(Q) = 250 - 4 \times Q$, де $Q = q_1 + q_2$. Визначити обсяги випуску фірм у рівновазі Курно (перетин графіків функцій реакції олігополістів), які максимізують їхні прибутки. Якою у цьому випадку буде ринкова ціна? Який прибуток одержить кожна фірма?

Задача 2. У галузі діє фірма-лідер, яка має функцію витрат: $AC = 0,5 \times Q$. Функція ринкового попиту – $P = 100 - Q$. Кожна з решти трьох фірм-конкурентів має криву граничних витрат: $MC = 1,5 \times Q + 2$. Визначити ціну, випуск лідера і галузі в цілому.

Задача 3. Заповнити порівняльну таблицю типів ринків за рівнем конкуренції:

Характерні ознаки ринку	Досконала конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Чиста монополія
Кількість фірм, які виробляють продукт				
Тип продукту				
Умови входження на ринок				
Контроль над цінами				
Нецінова конкуренція				
Приклади				

Задача 4. На ринку діють дві фірми. Функція витрат для фірми 1: $TC(q_1) = 2 \times q_1$; для фірми 2: $TC(q_2) = q_2^2$. Обернена функція ринкового попиту описується рівнянням: $P(Q) = 250 - 4 \times Q$, де $Q = q_1 + q_2$. Визначити параметри ринкової рівноваги за Штекельбергом. Який прибуток одержить кожна фірма?

Задача 5. На ринку діють дві фірми. Функція витрат для фірми 1: $TC(q_1) = 2 \times q_1$; для фірми 2: $TC(q_2) = q_2^2$. Обернена функція ринкового попиту описується рівнянням: $P(Q) = 250 - 4 \times Q$, де $Q = q_1 + q_2$. Яка встановиться ціна у відповідності з картельною змовою?

Опрацювання базової літератури: 2, 3, 5, 9.

Опрацювання допоміжної літератури: 12, 19, 20.

Електронні та Інтернет-ресурси: 22, 26.

ТЕМА 10. Монопольний ринок

Мета вивчення теми

Вивчення характеристик монопольного ринку, особливостей кривої попиту на монопольному ринку; розвиток умінь визначати умови максимізації прибутку в умовах монополії, джерела монопольної влади та шляхи боротьби з монополізмом.

Зміст теми

Види монополій. Характерні риси та особливості існування ринку чистої монополії. Бар'єри для вступу в галузь: економічні, адміністративні та правові. Основні види монополій.

Вибір монополістом ціни й обсягу виробництва. Крива попиту монополіста. Вибір монополістом ціни й обсягу виробництва. Вплив на поведінку монополіста цінової еластичності попиту. Правила максимізації прибутку і мінімізації збитків. Пропозиція монополіста і особливості її формування. Визначення монопольної ціни. Стратегії монополістичного ціноутворення. Цінова дискримінація: поняття, умови та види.

Цінова дискримінація: поняття, умови та види. Монополія і монопольна влада. Джерела монопольної влади. Показники монопольної влади. Обмеження монопольної влади. Регульована монополія. Необхідність державного регулювання монополії. Рівновага фірми монополіста в довгостроковому періоді. Досягнення і утримання ринкової влади в довгостроковому періоді.

Ефективність монополістичного ринку. Економічні наслідки монополізації галузі. Переваги та недоліки діяльності фірми-монополіста. Суспільні втрати від діяльності монополіста. Антимонопольна політика. Антимонопольне законодавство України.

План практичного заняття

1. Характерні риси ринку чистої монополії.
2. Крива попиту монополіста.
3. Максимізації прибутку в умовах монополії.
4. Монополія і монопольна влада. Переваги та недоліки монополій.

Питання для самостійного опрацювання

1. Види монополій.
2. Суспільні втрати від діяльності монополіста.
3. Цінова дискримінація: поняття, умови та види.

Тематика рефератів

1. Антимонопольне законодавство України.

2. Джерела монопольної влади.
3. Стратегії монополістичного ціноутворення.

Питання для самоперевірки

1. Які існують джерела монопольної влади?
2. Які особливості визначення монопольної ціни?
3. У чому полягають переваги та недоліки діяльності фірми-монополіста?
4. Які існують особливості попиту на монопольному ринку?
5. Які суспільні втрати від діяльності монополіста?
6. У чому полягає необхідність державного регулювання монополії?
7. У чому полягає обмеження монопольної влади?
8. Які заходи досягнення і утримання ринкової влади в довгостроковому періоді?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Монополія – це...

Монопольна влада – це...

Цінова дискримінація – це...

Монопольна ціна – це...

Антимонопольна політика – це...

Антимонопольне законодавство – це...

Економічні бар'єри для вступу в галузь:

Адміністративні бар'єри для вступу в галузь:

Правові бар'єри для вступу в галузь:

Види монополій:

Чиста монополія – це...

Природна монополія – це...

Державна монополія – це...

Показники монопольної влади:

Регульована монополія – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. За умов панування монополії на ринку існують ряд бар'єрів для вступу нових виробників.
2. Значення індекса Харфіндаля-Хіршмана за умов монопольного ринку дорівнює 1.

Тренувальні тестові завдання

1. Яка ознака свідчить про відсутність конкуренції в галузі?

- а) рівень прибутку, нижчий від нормального в галузі;

б) нездатність фірм даної галузі до розширення виробництва;

в) неможливість для інших фірм увійти до даної галузі;

г) нижчий рівень оплати праці, ніж у середньому в галузі.

2. Якщо на ринку діє один продавець якогось товару, який встановлює ціну, і входження та вихід з ринку не можливий, то такий тип ринкової структури називається:

а) досконала конкуренція;

б) олігополія;

в) монополістична конкуренція;

г) монополія.

3. Монополіст, який бажає максимізувати прибуток, завжди виробляє такий обсяг продукції, за якого...

а) попит нееластичний або одиничної еластичності;

б) еластичний або одиничної еластичності;

в) одиничної еластичності;

г) монополіст не бере до уваги еластичність попиту.

4. Щоб одержати максимум прибутку, монополіст має вибрати такий обсяг виробництва, за якого:

а) $MC=P$;

б) $MC=TC$;

в) $MR=MC$;

г) $MR=TC$.

5. Бар'єром для вступу у галузь може бути:

а) патенти і ліцензії;

б) нижчі витрати крупного виробництва;

в) законодавче оформлення виключних прав;

г) усе вище перелічене.

6. Які з перелічених нижче умов притаманні монопольному підприємству?

а) підприємство виготовляє товар, що не має замінників;

б) підприємство встановлює ціну на товар самостійно;

в) в галузі відсутня свобода виходу і входу для підприємств;

г) всі відповіді правильні.

7. Монополіст, що максимізує прибуток, має знижувати ціну на свою продукцію, якщо:

а) знижуються середні витрати;

б) зростають витрати на рекламу;

в) гранична виручка буде перевищувати граничні витрати;

г) знизиться попит на його продукцію.

8. Якою рисою характеризується монополія?

а) наявність одного покупця певного товару на ринку;

б) наявність одного продавця певного товару на ринку;

в) наявність тільки одного продавця і лише одного покупця певного товару на ринку;

г) ринок товару, на якому пропонує товар тільки державна монополія.

9. Якою рисою характеризується монопсонія?

а) наявність одного покупця певного товару на ринку;

б) наявність одного продавця певного товару на ринку;

в) наявність тільки одного продавця і лише одного покупця певного товару на ринку;

г) ринок товару, на якому пропонує товар тільки державна монополія.

10. Хто чи що в сучасних економічних системах заважає створенню монополій?

а) самі виробники, подаючи судовий позов на монополіста;

б) споживачі, відмовляючись купувати товари в монополістів;

в) держава, створюючи антимонопольне законодавство й контролюючи його виконання;

а) Організація Об'єднаних Націй.

11. Як називається ситуація на ринку, коли покупцем певного товару є тільки одна фірма?

а) монополія;

б) олігополія;

в) дуополія;

г) монопсонія.

12. Для монополістичного ринку характерно...

а) продавці і покупці сприймають ціни як задані;

б) проникнення на ринок нових фірм не обмежене;

в) у покупців обмежений вибір;

г) виробляється стандартизована продукція.

13. Цінова дискримінація – це...

а) продаж за різними цінами однієї і тієї ж продукції різним покупцям;

б) підвищення ціни на товар вищої якості;

в) дискримінація в оплаті праці робітників;

г) експлуатація за рахунок встановлення вищих цін на споживчі товари.

14. Бар'єром для вступу у галузь може бути:

- а) нижчі витрати великого виробництва;
- б) патенти і ліцензії;
- в) законодавче оформлення виключних прав;
- г) усі відповіді вірні.

15. Якщо міський спортивний комплекс встановлює плату за відвідування для іногородніх мешканців вищу, ніж для жителів міста, то це є прикладом...

- а) монополії у сфері спортивно-оздоровчих послуг;
- б) відсутності контролю держави у сфері спортивно-оздоровчих послуг;
- в) цінової дискримінації;
- г) неефективного розподілу ресурсів у сфері спортивно-оздоровчих послуг.

16. Якщо крива попиту монополіста має одиничну еластичність, то крива граничного доходу...

- а) завжди вища нуля;
- б) спочатку додатна, а потім від'ємна;
- в) завжди від'ємна;
- г) завжди дорівнює нулю.

17. Якщо крива попиту монополіста має одиничну еластичність, то крива граничного доходу...

- а) завжди вища нуля;
- б) спочатку додатна, а потім від'ємна;
- в) завжди від'ємна;
- г) завжди дорівнює нулю.

18. Безпосередньо причиною виникнення монополізму є...

- а) прагнення до максимізації прибутку;
- б) зниження ефективності функціонування індивідуальної приватної власності;
- в) збільшення рівня концентрації виробництва та капіталу;
- г) поглиблення суспільного поділу праці.

19. Яка економічна ситуація не призводить до утворення монополій?

- а) дія ефекту масштабу;
- б) наявність у фірми патентів, ліцензій, авторських прав;

- в) виробництво та збут товару, який має багато близьких замінників;
- г) контроль над стратегічними ресурсами, необхідними для виробництва.

20. До якого рівня монополіст, який прагне максимізувати прибуток, знижуватиме ціну на свою продукцію?

- а) поки граничний дохід перевищує граничні витрати;
- б) поки знижуються граничні витрати;
- в) поки знижуються середні сукупні витрати;
- г) поки знижується попит на його продукцію.

Типові задачі та вправи

I рівень

Вправа 1. Заповнити порівняльну таблицю типів ринків за рівнем конкуренції за наявними характерними ознаками:

<i>Характерні ознаки ринку</i>		
Кількість фірм, які виробляють продукт	Кілька фірм	Одна фірма
Тип продукту	Стандартизовані або диференційовані	Унікальний – не має близьких замінників
Умови входження на ринок	Обмежені, потребують великих інвестицій	Блоковані
Контроль над цінами	Обмежений взаємною залежністю, значний у разі таємної змови	Значний, інколи повний контроль
Нецінова конкуренція	Типова, особливо при диференціації продукту	Реклама, зв'язки фірми з громадськістю
Приклади	Сталеливарна, автомобільна, побутових електроприладів	Місцеві підприємства комунальних послуг

Вправа 2. Розрахувати сукупний дохід монополіста, який випускає 20 одиниць продукції, якщо функція сукупних витрат $TC = 100 + 3Q$, а ціна продукту $P = 200 - Q$.

Вправа 3. Розрахувати граничний дохід монополіста при переході від 12-ї до 13-ї одиниці продукції, якщо 12 одиниць продукції він може продати за ціною 150 грн., а 13 одиниць – за ціною 125 грн.

II рівень

Задача 1. За якою ціною монополіст продаватиме свою продукцію, якщо попит на його продукцію описується функцією $P =$

$10Q - 8$, а сукупні витрати $TC = 6Q^2 + 56Q + 16$, де P – ціна одиниці продукції, Q – кількість продукції.

Задача 2. Залежність ціни продукції від обсягу виробництва для фірми-монополіста задана функцією $P = 300 - Q$. Знайти граничний дохід від виробництва 20-ї одиниці продукції.

Задача 3. Підприємство є монополістом на ринку. Скільки продукції буде випущено підприємством і за якою ціною реалізовано, якщо: $TR = 1000Q - 10Q^2$, $MC = 100 + 10Q$, де P – ціна за одиницю продукції, Q – обсяг випуску.

Задача 4. Підприємство є монополістом на ринку. Функція сукупних витрат має вигляд $TC = 50 + Q^2$, а функція попиту задана як $P = 40 - Q$. Яку кількість продукції буде випущено монополістом для максимізації прибутку.

Задача 5. Функція попиту на продукцію монопольної фірми має вигляд $P = 144 - 3Q$, а функція середніх витрат $AC = \frac{25}{Q} + Q$. За якого обсягу виробництва прибуток монополіста буде максимальним?

Опрацювання базової літератури: 2, 3, 5, 11.

Опрацювання допоміжної літератури: 12, 17, 20.

Електронні та Інтернет-ресурси: 22, 25.

ТЕМА 11. Ринки факторів виробництва

Мета вивчення теми

Засвоєння особливостей попиту на ресурси, чинників впливу на попит та еластичність попиту на ресурси; механізму утворення рівноваги на ринках праці, капіталу, землі; формування умінь розраховувати ціни ресурсів та визначати чинники, які впливають на ціноутворення на ринку окремих факторів виробництва.

Зміст теми

Пропозиція факторів виробництва. Попит на товари та попит на ресурси. Попит на ресурси, як похідний. Правило використання ресурсів. Попит на ресурси в умовах досконалої та недосконалої конкуренції. Фактори, які впливають на попит на ресурси. Еластичність попиту на ресурс. Оптимальне співвідношення ресурсів. Правило найменших витрат. Правило максимізації прибутку.

Праця як ресурс, як фактор виробництва. Характеристика досконалого конкурентного ринку праці. Граничний виграш виробника від найманої праці. Галузевий попит на працю. Пропозиція праці для окремого робітника. Ринкова пропозиція послуг праці. Рівновага на ринку праці. Диференціація ставок заробітної плати. Економічна рента на ринку праці. Роль профспілок. Попит монополії

на працю і монопольна рівновага. Ринки монопсонії та олігопсонії, їх особливості. Двостороння монополія і визначення реального рівня заробітної плати. Контроль профспілок над пропозицією робочої сили. Дискримінація на ринках робочої сили.

Рівновага на ринку капіталу. Капітал як ресурс тривалого використання. Попит та пропозиція капіталу. Формування процентної ставки як рівноважної ціни капіталу. Інвестиції, їх види. Вплив процентної ставки на короткострокові інвестиційні проекти підприємців. Обґрунтування інвестиційних рішень у тривалому періоді. Міжчасове бюджетне обмеження, міжчасова рівновага.

Рента, ціна землі. Земля як фактор виробництва. Ринок землі. Попит та пропозиція землі. Економічна і земельна рента. Ціна землі, як капіталізована рента. Орендна плата.

Підприємницькі здібності, їх характеристика як фактора виробництва.

План практичного заняття

1. Ринки факторів виробництва (ресурсів): особливості попиту та пропозиції, рівновага.
2. Попит та пропозиція праці, визначення її ціни.
3. Капітал як ресурс тривалого використання.
4. Земля як фактор виробництва.

Питання для самостійного опрацювання

1. Підприємницькі здібності, їх характеристика, як фактора виробництва.
2. Попит на ресурси в умовах досконалої та недосконалої конкуренції.
3. Еластичність попиту на ресурс.

Тематика рефератів

1. Контроль профспілок над пропозицією робочої сили. Дискримінація на ринках робочої сили.
2. Фактори, які впливають на попит на ресурси.
3. Чинники, що впливають на рівновагу на ринку землі.

Питання для самоперевірки

1. Який взаємозв'язок попиту на товари та попиту на ресурси?
2. Чим характеризується попит на ресурси, як похідний?
3. Яка особливість попиту і пропозиції на ринку землі?
4. У чому полягає граничний виграш виробника від найманої праці?
5. Як формується рівновага на ринку капіталу?

6. Які існують види ренти?
7. Який вплив процентної ставки на короткострокові інвестиційні проекти підприємців?

8. Від чого залежить еластичність попиту на ресурс?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Фактор виробництва – це...

Праця – це...

Земля – це...

Капітал – це...

Підприємницькі здібності – це...

Рента – це...

Монопольна рента – це...

Диференційна рента – це...

Профспілка – це...

Простий відсоток – це...

Складний відсоток – це...

Номінальна заробітна плата – це...

Реальна заробітна плата – це...

Олігопсонія – це...

Міжчасове бюджетне обмеження – це...

Міжчасова рівновага – це...

Ефект заміщення на ринку праці – це...

Ефект доходу на ринку праці – це...

Еластичність попиту на ресурс – це...

Правило найменших витрат:

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. На ринку землі у короткостроковому періоді пропозиція є сталою.
2. Реальна заробітна плата вимірюється у грошових одиницях.

Тренувальні тестові завдання

1. Яке з положень найповніше виражає сутність заробітної плати з погляду теорії трудової вартості?

- а) зарплата є ціною праці;
- б) зарплата є платою за обсяг виготовленої продукції;
- в) зарплата є платою за відпрацьований робочий час;
- г) правильна відповідь відсутня.

2. Якщо попит на ресурс А є похідним, то він залежить від:

- а) ціни ресурсу;
- б) продуктивності ресурсу;
- в) попиту на товар, при виготовленні якого використовується ресурс А;

г) ціни ресурсів-замінників.

3. Нехай ресурси А і Б можуть використовуватися у виробництві товару у жорстко фіксованих пропорціях. Якщо ціна ресурсу А збільшиться то підприємство буде використовувати:

- а) менше ресурсу Б;
- б) ту ж кількість ресурсу Б;
- в) більше ресурсу Б;
- г) вірної відповіді немає.

4. Який ефект є домінуючим на ділянці к кривій пропозиції праці з від'ємним нахилом?

- а) ефект випуску;
- б) ціновий ефект;
- в) ефект доходу;
- г) ефект заміщення.

5. Який ефект є домінуючим на ділянці к кривій пропозиції праці з додатним нахилом?

- а) ефект випуску;
- б) ціновий ефект;
- в) ефект доходу;
- г) ефект заміщення.

6. Під час графічного аналізу рівноваги на ринку землі сталою величиною у короткостроковому періоді є:

- а) рента;
- б) ціна землі;
- в) величина попиту на землю;
- г) величина пропозиції землі.

7. Попит на ресурси залежить від:

- а) ціни продукту, який вироблено за допомогою певного ресурсу;
- б) ціни ресурсів-замінників;
- в) ціни певного ресурсу;
- г) усе перелічене – правильне.

8. Якщо в певному виробничому процесі капітал і праця виступають субститутами, то при зростанні ціни капіталу крива попиту на працю:

- а) зміщується праворуч;
- б) залишається без змін;
- в) зміщується ліворуч;
- г) стає горизонтальною лінією.

9. Визначте чинник, що не впливає на еластичність ринкового попиту на ресурс:

- а) частка витрат на ресурс у витратах фірми;
- б) еластичність попиту на вироблену продукцію;
- в) технологія виробництва певної продукції;
- г) серед наведених правильної відповіді немає.

10. Якщо зростає частка витрат на ресурс у витратах фірми, то еластичність попиту на цей ресурс...

- а) збільшується;
- б) знижується;
- в) залишається незмінною;
- г) можливий будь-який з наведених варіантів.

11. До чинників диференціації земельної ренти не належить:

- а) родючість землі;
- б) кваліфікація сільськогосподарських робітників;
- в) застосована технологія;
- г) місцезнаходження ділянки.

12. Якщо номінальна процентна ставка становить 11%, а рівень інфляції – 7%, то реальна процентна ставка дорівнює:

- а) 3,7%;
- б) 1,5%;
- в) 4%;
- г) 18%.

13. Встановлена державою мінімальна заробітна плата – це...

- а) рекомендована нижня межа індивідуального доходу;
- б) розмір прожиткового мінімуму;
- в) нижня межа заробітної плати робітника будь-якого підприємства;
- г) вартість основних продуктів споживання за певний період.

14. До інвестицій у людський капітал не належать:

- а) витрати на освіту;
- б) витрати на охорону здоров'я;
- в) витрати на відрядження;
- г) витрати на підвищення кваліфікації.

15. Рентний дохід – це дохід, який:

- а) одержує власник будь-якого ресурсу;
- б) одержують продавці від продажу землі;
- в) виплачується за користування землею та іншими природними ресурсами;
- г) одержують від продажу землі та інших природних ресурсів.

16. Ціна землі залежить від:

- а) величини щорічної ренти;
- б) ставки банківського відсотка;
- в) величини альтернативного доходу покупця землі;
- г) усе перелічене – вірно.

17. Зміни рівня реальної заробітної плати можна визначити, спів ставляючи зміни рівня номінальної заробітної плати зі змінами у...

- а) рівні цін на товари і послуги;
- б) ставках оподаткування;
- в) нормі прибутку;
- г) тривалості робочого часу.

18. Якщо рента з ділянки землі становить 2 000 грн., а ставка процента – 5%, то за якою ціною купівля ділянки землі буде вигідною?

- а) не більше ніж 40 000 грн.;
- б) не більше ніж 20 000 грн.;
- в) не більше ніж 100 000 грн.;
- г) не більше ніж 400 000 грн.

19. У якому з перерахованих варіантів відповіді відсутній фактор «земля»?

- а) ріка, сівалка, пісок;
- б) вчитель, ліс, міст;
- в) будівля, гума, скло;
- г) озеро, добрива, пластик.

20. Яку суму слід покласти в банк під 12% річних, щоб наприкінці кожного року забирати 12 тис. грн., не чіпаючи основного вкладу?

- а) 120 тис. грн.;
- б) 100 тис. грн.;
- в) 1 200 тис. грн.;
- г) 144 тис. грн.

Типові задачі та вправи

I рівень

Вправа 1. Визначте, яку орендну плату за 1 га одержував землевласник до того, як він продав свою земельну ділянку площею 8 га за 800 тис. грн. Банківський відсоток на момент продажу дорівнював 12% річних.

Вправа 2. Визначте найбільш вірогідний курс акції номінальною вартістю 1 тис. грн., якщо розмір очікуваного дивіденду становить 25%, а ставка банківського відсотка дорівнює 20%.

Вправа 3. Площа земельних угідь становить 200 га. Попит на землю задано рівнянням $Q_d = 1800 - 4R$, де R – ставка ренти в грн./га. Ставка банківського відсотка – 12% річних. Визначте рівноважну ставку ренти і ціну 1 га землі.

II рівень

Задача 1. Розрахувати прибуток комерційного банку «Альпарі», якщо:

- 1) сума коштів на депозитних рахунках становить 450 млн. грн.;
- 2) норма обов'язкових резервів 12%;
- 3) банк працює за такими ставками: за депозитами 12%, за кредитами 22%;
- 4) банк надав у кредит лише 90% усіх грошових засобів.

Задача 2. Акціонерне товариство випустило 5 000 простих акцій номінальною вартістю 100 дол. кожна і 100 привілейованих акцій номіналом 400 дол. За підсумками року АТ отримало дохід 500 000 дол., при цьому його витрати становили 320 000 дол. АТ розподілило прибуток наступним чином: 5% – власникам привілейованих акцій, 2/3 залишку прибутку – на розвиток виробництва, решта – на виплату дивідендів за простими акціями. Який дохід отримає акціонер на 1 просту і на 1 привілейовану акцію? За якою ціною він може продати просту акцію, якщо ставка банківського відсотка 18%?

Задача 3. Визначте, на скільки гривень зросте рівноважна заробітна плата на ринку програмістів країни, якщо внаслідок еміграції українських програмістів пропозиція послуг їхньої праці зменшилася на 150 тис. осіб. Попит і пропозиція праці українських програмістів описується функціями: $L_D = 800 - 5w$ і $L_S = 200 + 20w$ (L – кількість осіб, тис. осіб, w – ставка заробітної плати, грн. за один відпрацьований людино-день). Проілюструвати ситуацію графічно.

Задача 4. Скільки грошей через півроку забере вкладник з

депозитного банківського рахунку, якщо він поклав 5 000 грн. під 12% річних із щомісячним нарахуванням складних відсотків?

Задача 5. У якому з двох банків, «Х» чи «У», вигідніше покласти 60 000 грн. на депозит на один рік, якщо ставка за депозитами у них 12% річних, обидва банки нараховують складні відсотки, але банк «Х» один раз на місяць, а банк «У» – один раз на півріччя?

Опрацювання базової літератури: 1, 7, 8, 10.

Опрацювання допоміжної літератури: 12, 15, 18.

Електронні та Інтернет-ресурси: 21, 24.

ТЕМА 12. Загальна ринкова рівновага та економіка добробуту

Мета вивчення теми

Засвоєння відмінностей між частковою та загальною ринковою рівновагою, поняття добробуту та оптимуму Парето, визначення принципів соціальної справедливості та економічної ефективності; формування навичок використання діаграми Еджуорта для визначення оптимального розподілу благ та ресурсів.

Зміст теми

Взаємозв'язок та взаємозалежність загальної економічної рівноваги та рівноваги на мікрорівні. Взаємодія двох, трьох та множини ринків.

Ефективність виробництва, крива виробничих можливостей, ефективність випуску. Ефективність обміну. Крива контрактів. Ефективність за Парето. Ефективність та справедливість. Рівень та якість життя: сутність, показники.

Добробут: сутність, критерії, показники. Основні теореми добробуту. Коробка Еджуорта.

Крива Лоренца. Нерівність доходів. Крива Лоренца та коефіцієнт Джинні. Перерозподіл доходів. Вплив податків на загальну економічну рівновагу. Квазіоптимум.

План практичного заняття

1. Загальна економічна рівновага, її види.
2. Ефективність виробництва, випуску, обміну.
3. Добробут: сутність, критерії, показники. Перерозподіл доходу.
4. Ефект зворотного зв'язку.

Питання для самостійного опрацювання

1. Принципи визначення соціальної справедливості: егалітарний, роулсианський, утилітарний і ринковий.

2. Крива контрактів.
3. Ефективність виробництва на основі взаємозв'язку кривої виробничих можливостей та кривої байдужості.

Тематика рефератів

1. Взаємозв'язок та взаємозалежність загальної економічної рівноваги та рівноваги на мікрорівні.
2. Рівень та якість життя: сутність, показники.
3. Крива Лоренца та коефіцієнт Джинні.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає суть взаємозв'язку ринків і ефект зворотного зв'язку?
2. Що показує крива контрактів?
3. Які існують принципи визначення соціальної справедливості?
4. Охарактеризувати оптимум Парето.
5. Які основні теореми добробуту?
6. Для чого використовують діаграму Еджуорта?
7. Як впливають податків на загальну економічну рівновагу?
8. У чому суперечність між економічною ефективністю та соціальною справедливістю?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

- Крива контрактів – це...
- Загальна економічна рівновага – це...
- Соціальна справедливість – це...
- Економічна ефективність – це...
- Егалітарний принцип визначення соціальної справедливості – це...
- Роулсианський принцип визначення соціальної справедливості – це...
- Утилітарний принцип визначення соціальної справедливості – це...
- Ринковий принцип визначення соціальної справедливості – це...
- Добробут – це...
- Рівень життя населення – це...
- Якість життя населення – це...
- Оптимум Парето:..
- Квазіоптимум – це...
- Коробка (діаграма) Еджуорта:
- Ефективність за Парето:
- Ефект зворотного зв'язку:

Крива Лоренца – це...

Коефіцієнт Джинні:

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Діаграму Еджуорта можна використовувати для аналізу оптимального розподілу благ між споживачами.
2. Оптимальним є абсолютно рівномірний розподіл доходів у суспільстві.

Тренувальні тестові завдання

1. Під час аналізу часткової рівноваги, якщо попит на борошно змінюється, економісти аналізують вплив цього чинника:

- а) тільки на ринок борошна;
- б) на всі ринки, де борошно є товаром-замінником;
- в) на всі ринки, де борошно є ресурсом для виробництва;
- г) на всі ринки, де зміна ціни на борошно може привести до зміщення кривих попиту або пропозиції.

2. Зміна рівноважної ціни і рівноважного обсягу виробництва на окремих ринках є аналізом...

- а) загальної рівноваги
- б) споживчої рівноваги;
- в) часткової рівноваги;
- г) рівноваги виробника.

3. Аналіз загальної рівноваги:

- а) визначає одночасно ціни на всіх ринках;
- б) припускає можливість зворотного зв'язку;
- в) може одночасно розглядати ринки товарів і ресурсів;
- г) всі відповіді правильні.

4. Виробництво є оптимальним за Парето, якщо...

- а) при даних ресурсах досягається певний обсяг виробництва;
- б) виробничі ресурси використовуються не в повному обсязі;
- в) при даних ресурсах досягається максимально можливий за даної технології виробничий результат;
- г) знижуються орендні витрати виробництва.

5. «Коробка» Еджворта – це модель, яка відображає...

- а) зміни розміщення ресурсів між виробниками;
- б) зміни розподілу благ між споживачами;
- в) досягнення оптимуму;
- г) усі відповіді вірні.

6. Розподіл ресурсів (благ), за якого неможливо збільшити

виробництво (споживання) без втрат для виробитва іншого товару (для добробуту іншого споживача) – це...

- а) закон Вальраса;
- б) оптимум Парето;
- в) коробка Еджворта;
- г) парадокс Гіффена.

7. Під час вільного обміну між двома споживачами остаточне положення на контрактній кривій залежить від...

- а) купівельної спроможності;
- б) уподобань споживачів;
- в) стартових умов;
- г) усі відповіді вірні.

8. Умова оптимізації виробництва кількох галузей:

- а) сума перевищення попиту над пропозицією на всіх індивідуальних товарних ринках дорівнює 0;
- б) граничні норми технологічної заміни праці капіталом рівнозначні в усіх галузях;
- в) гранична норма трансформації товару Y в товар X дорівнює граничним нормам заміни для всіх споживачів;
- г) граничні норми заміни товару X товаром Y рівнозначні для всіх споживачів.

9. Якщо продукт А використовується у виробництві продукту В, а продукт В виступає доповнювачем продукту С, то зменшення ціни А приведе до...

- а) зростання пропозиції продукту В і скорочення пропозиції продукту С;
- б) скорочення пропозиції продукту В і скорочення попиту на продукт С;
- в) скорочення пропозиції продукту В і зростання попиту на продукт С;
- г) зростання пропозиції продукту В і зростання попиту на продукт С.

10. MRS двох товарів для двох споживачів не однакові. Отже, ...

- а) загальної рівноваги уде досягнуто, якщо зменшиться обсяг споживання всіх благ;
- б) ніхто не може покращити свого становища, не погіршивши становища інших споживачів;
- в) обидва споживачі можуть покращити своє становище, не

погіршуючи становища інших споживачів;

г) один споживач може покращити своє становище, не погіршуючи становища іншого.

11. Умови оптимуму Парето можуть виконуватись одночасно лише за умов...

- а) олігополії;
- б) досконалої конкуренції;
- в) монополістичної конкуренції;
- г) монополії.

12. Розподіл ресурсів є Парето-ефективним, коли...

- а) один суб'єкт може поліпшити свій стан без погіршення стану іншого;
- б) існує можливість поліпшити стан всіх економічних суб'єктів;
- в) жоден суб'єкт не може поліпшити свого стану, не погіршуючи при цьому стану іншого;
- г) правильні відповіді б) і в).

13. Парето-оптимальний розподіл благ...

- а) є економічно ефективним та соціально справедливим;
- б) є лише соціально справедливим;
- в) є лише економічно ефективним;
- г) не є ні економічно ефективним, ні соціально справедливим.

14. Аналіз загальної рівноваги...

- а) дозволяє відстежувати зміни цін на всіх взаємопов'язаних ринках;
- б) враховує наявність ефекту зворотного зв'язку;
- в) враховує взаємозв'язок ринків товарів і ринків ресурсів;
- г) всі відповіді правильні.

15. Дослідження загальної рівноваги є аналізом...

- а) рівноважних цін та обсягів виробництва на окремих ринках;
- б) рівноваги окремого споживача;
- в) рівноваги окремої фірми;
- г) стану економіки, за якого одночасно забезпечується рівновага попиту та пропонування на всіх ринках товарів і ресурсів.

16. У стані загальної рівноваги...

- а) забезпечується рівновага на ринках всіх товарів і ресурсів;
- б) не існує тенденції до зміни попиту чи пропонування;
- в) має місце рівновага всіх фірм та споживачів;
- г) всі відповіді правильні.

17. Аналіз часткової рівноваги відрізняється від аналізу загальної рівноваги тим, що він:

- а) використовується для дослідження ефективності;
- б) передбачає, що зміни в цінах на одному ринку не викликають істотних змін на інших ринках;
- в) бере до уваги взаємозв'язки між цінами на всі товари;
- г) застосовується тільки для дослідження ринків факторів виробництва.

18. Зростання обсягу споживання одного ресурсу в економіці при даній його ефективності використання та незмінних цінах призведе до:

- а) зсуву кривої виробничих можливостей економіки вгору;
- б) зсуву кривої виробничих можливостей донизу;
- в) досягнення певного використання ресурсів;
- г) ніяк не вплине на економіку.

19. Якщо на кожному підприємстві однієї галузі певний ресурс використовується з однаковою продуктивністю, то спостерігається:

- а) оптимальна структура суспільного виробництва;
- б) оптимальне розміщення ресурсів у галузі;
- в) оптимальне розміщення благ між індивідами;
- г) всі відповіді вірні.

20. Встановлення нової рівноваги може бути викликано зміною в ціні ресурсу:

- а) на ринку даного ресурсу;
- б) на ринках даного ресурсу і продукту, у виробництві якого використовується цей ресурс;
- в) на ринках даного ресурсу та взаємозамінних ресурсів;
- г) на ринках різних продуктів і ресурсів, включаючи ті з них, які прямо не пов'язані з виробництвом і споживанням даного ресурсу.

Типові задачі та вправи

І рівень

Вправа 1. Чи ефективним є розподіл двох товарів між споживачами, якщо гранична корисність блага А для першого споживача 10 ютилів, блага Б – 5 ютилів; гранична корисність блага А для другого споживача 6 ютилів, блага Б – 3 ютилі?

Вправа 2. Товари А та В мають однакові виробничі функції: $Q_A = L_A^{1/3} K_A^{2/3}$, $Q_B = L_B^{1/3} K_B^{2/3}$. Відомо, що: $L = L_A + L_B$ та $K = K_A + K_B$.

Визначте вигляд межі виробничих можливостей і зобразіть її графічно для умов $L=K=50$.

Вправа 3. Крива виробничих потужностей описується рівнянням $X^2 + Y^2 = 450$. Функція корисності суспільства $U(X, Y) = XY$. Визначте оптимальний обсяг виробництва товарів.

Прівень

Задача 1. Двоє споживачів ділять 20 кг бананів і 30 кг апельсинів. Функції корисностей: $U_1(B; A) = BA$, $U_2(B; A) = BA$, де B – маса бананів, кг, A – маса апельсинів, кг. Побудувати контрактну криву.

Задача 2. Кількість ресурсів обмежена і становить 50 од. капіталу і 100 од. праці. Ресурси розподіляються між виробництвом товарів A і B . Виробнича функція для товару A має вигляд: $Q_A = K^{0,5} L^{0,5}$; для товару B – $Q_B = K^{0,2} L^{0,8}$. Побудувати контрактну криву.

Задача 3. Двоє споживачів ділять 15 кг яблук і 25 кг груш. Функції корисностей: $U_1(X; Y) = XY$, $U_2(X; Y) = XY^2$, де X – маса яблук, кг, Y – маса груш, кг. Побудувати контрактну криву.

Задача 4. Функції корисностей двох споживачів $U_A(X_A; Y_A) = X_A Y_A$, $U_B(X_B; Y_B) = 6X_B + Y_B$. початковий розподіл благ: $X_A = 20$, $Y_A = 80$, $X_B = 180$, $Y_B = 20$. Зобразити оптимальну за Парето область.

Задача 5. Кількість блага A – 20 одиниць, блага B – 30 одиниць. Двоє споживачів беруть участь у розподілі благ A і B . Виробнича Функції корисностей для них мають вигляд: $U_1 = A^{0,5} B^{0,5}$; $U_2 = A^{0,25} B^{0,75}$. Побудувати контрактну криву.

Опрацювання базової літератури: 2, 5, 6, 7.

Опрацювання допоміжної літератури: 13, 16.

Електронні та Інтернет-ресурси: 24, 25, 28.

ТЕМА 13. Інституціональні аспекти ринкового господарства

Мета вивчення теми

Вивчення класифікації суспільних благ та їх відмінних рис, порівняння можливостей ринку та держави у частині забезпечення суспільними благами; розвиток уміння визначати значимість економічних інститутів для досягнення суспільного добробуту.

Зміст теми

Сутність економічних інститутів, їх види та роль у ринковій системі. Власність як економічна та юридична категорія. Види та форми власності: приватна, комунальна, державна. Права власності та їх структура. Зовнішні ефекти та проблема їх вирішення. Теорема

Коуза. Зовнішні ефекти. Позитивні та негативні екстерналиї. Приватний сектор та зовнішні ефекти. Розподіл прав власності. Поняття трансакційних витрат, їх види. Теорема Коуза. Ринок прав за забруднення навколишнього середовища. Приватне вирішення проблеми зовнішніх ефектів. «Провали» (фіаско) ринку. Корегування фіаско ринку.

Ефективний обсяг виробництва суспільних благ. Суспільні блага: види та властивості. Приватні та суспільні блага. Змішані блага. Попит на суспільні блага та їх пропозиція. Ефективний обсяг виробництва суспільного блага. Неефективність ринкового ціноутворення на суспільні блага.

Проблема «безбілетника» та забезпечення суспільними благами. Суспільний вибір. Роль та функції держави у ринковій економіці. Корегуючі податки та субсидії. Трансакційні витрати.

План практичного заняття

1. Економічні інститути та їх роль у ринковій економіці.
2. Суспільні блага: їх види та особливості.
3. Забезпечення суспільними благами: можливості ринку та держави.

Питання для самостійного опрацювання

1. Теорема Коуза.
2. Теорія трансакційних витрат: сутність і перспективи впровадження.
3. Оцінка зовнішніх ефектів.

Тематика рефератів

1. Оптимальний обсяг суспільного блага. Правило Самуельсона.
2. Сучасні блага за умов демократії. Модель самостійності Ліндела.
3. Непрямі методи вияву переваг щодо суспільних благ. Модель Т'ебу. Податок Кларка.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте вплив зовнішніх ефектів на інституціональну систему.
2. Назвіть приклади позитивного та негативного зовнішніх ефектів
3. Сформулюйте першу теорему економіки добробуту.
4. Наведіть класифікацію і приклади суспільних благ.
5. Чим відрізняються чисті і змішані суспільні блага?
6. У чому полягають фіаско ринку?

7. Які існують засоби коригування позитивних зовнішніх ефектів?

8. Які існують засоби коригування негативних зовнішніх ефектів?

Запитання для експрес-опитування (економічного диктанту)

Трансакційні витрати – це...

Позитивні зовнішні ефекти – це...

Негативні зовнішні ефекти – це...

Суспільне благо – це...

Чисте суспільне благо – це...

Змішане суспільне благо – це...

Перша теорема економіки добробуту:

Добробут – це...

Екстерналія – це...

Інтерналія – це...

Невиключність – це...

Неконкурентність – це...

Теорема Коуза:

Гранична суспільна вигода – це...

Гранична приватна вигода – це...

Граничні витрати суспільства – це...

Власність – це...

Право володіння – це...

Право використання – це...

Право розпорядження – це...

Завдання з альтернативною відповіддю

Визначте, чи вірне твердження, та обґрунтуйте своє рішення:

1. Послуги кінотеатру належать до суспільних благ.
2. За позитивного зовнішнього ефекту гранична суспільна вигода складається з граничної приватної і граничної вигоди суспільства.

Тренувальні тестові завдання

1. Небажаність державного втручання в економіку доводили представники:

- а) монетаризму і класичного напрямку;
- б) меркантилізму і класичної теорії;
- в) кейнсіанства і неокласичного напрямку;
- г) кейнсіанства і меркантилізму.

2. Роль держави у регулюванні економіки обґрунтовувалась представниками:

- а) класичної школи;
- б) неокласичної школи;
- в) школи монетаристів;
- г) кейнсіанської школи.

3. Прикладом негативного зовнішнього ефекту є...

- а) будівництво скверу в центрі міста;
- б) будівництво медичного центру в житловому мікрорайоні міста;
- в) будівництво годинникового заводу в межах міста;
- г) будівництво аміачного заводу поблизу густонаселеного міста.

4. Що не є функцією держави в ринковій економіці?

- а) захист конкуренції;
- б) забезпечення прибутковості приватних підприємств;
- в) виробництво суспільних благ;
- г) здійснення стримууючої грошово-кредитної політики.

5. Теорема Коуза дійсна:

- а) для «економіки Робінзона Крузо»;
- б) для двох учасників;
- в) для десяти учасників;
- г) не залежить від кількості осіб, які є учасниками угоди.

6. Соціальні граничні витрати більші індивідуальних граничних витрат:

- а) на загальну величину забруднення;
- б) на величину граничних зовнішніх витрат;
- в) на величину середніх зовнішніх витрат;
- г) вірної відповіді немає.

7. Зовнішні ефекти виникають, оскільки:

- а) вони пов'язані з вигодами або витратами, ніким не створеними;
- б) вони пов'язані з монополією;
- в) вони включають постійні витрати, які не входять до граничних витрат;
- г) вірні відповіді а) і б).

8. Аналіз загальної рівноваги:

- а) визначає одночасно ціни на всіх ринках;
- б) припускає можливість зворотнього зв'язку;
- в) може одночасно враховувати ринки товарів і ресурсів;

г) усі відповіді вірні.

9. Економічна теорія добробуту:

а) дає можливість вирішити, в якій точці кривої виробничих можливостей економіки прагне знаходитись суспільство;

б) дає можливість вирішити, в якій точці межі споживчих можливостей економіки бажає знаходитись суспільство;

в) дає можливість оцінити соціальну бажаність різних економічних станів;

г) вивчає шляхи допомоги бідним.

10. Парето-оптимум в обміні досягається:

а) коли втрати одного з учасників перевищують виграти іншого;

б) коли перерозподіл благ приводить до втрати користі обох учасників обміну;

в) коли збільшення корисності для одного з учасників обміну неможливе без зменшення корисності для другого;

г) коли обидва учасники можуть виграти при обміні.

11. До суспільних благ не належать:

а) морозиво;

б) повітря;

в) невелике водоймище;

г) гребля.

12. Якби ринок прав на забруднення навколишнього середовища, де можна було б купувати право на викиди певного обсягу забруднених речовин, встановив ціну забруднення, то тим самим він:

а) не змінив би ситуації із забрудненням;

б) викликав би неконтрольоване забруднення навколишнього середовища найбільш прибутковим виробництвом;

в) стимулював би фірми до скорочення забруднення або його ліквідації;

г) привів би до підвищення якості продукції.

13. Причиною недостатньої ефективності державних установ є:

а) за діяльністю державних установ здійснюється менш дієвий контроль, ніж за приватними діловими одиницями;

б) відсутність, або низький рівень конкуренції;

в) велика роль особистих інтересів державних чиновників;

г) все перераховане.

14. На які питання намагається дати відповідь неоінституціональна теорія:

- а) чому економічні організації діють у різних формах;
- б) як повинні існувати в сучасній економіці ринкові та ієрархічні принципи організації;
- в) у чому суть часткової економічної рівноваги;
- г) які особливості приватизації в країнах з розвиненою змішаною економікою.

15. За неоінституціональною теорією фірма це:

- а) об'єднання підприємств однієї галузі, що втрачають і комерційну і виробничу самостійність;
- б) створення учасниками, що зберігають виробничу самостійність, спільного спеціалізованого підрозділу, що здійснює постачально-збутові операції;
- в) об'єднання підприємств, що втрачають і комерційну і виробничу самостійність;
- г) коаліція власників скооперованих факторів виробництва, пов'язаних між собою контрактними зобов'язаннями, які направлені на найкраще використання інтерспецифічних ресурсів та мінімізацію трансакційних витрат.

16. Трансакційними являються витрати на:

- а) пошук торгових партнерів;
- б) забезпечення прав власності;
- в) стандартизацію та контроль за виконанням вимог стандартів;
- г) невиконання контрактних зобов'язань.

17. Система інститутів це:

- а) інституціональне середовище функціонування економічних суб'єктів;
- б) формальні та неформальні норми та правила поведінки, що розробляються та встановлюються державою та суспільством;
- в) Сукупність вищих навчальних закладів у країні;
- г) санкціоновані норми поведінки, що регулюють відносини між людьми з приводу використання ними економічних благ.

18. У розподілі благ ефективність і справедливість співвідносяться наступним чином:

- а) ефективність розподілу благ і справедливість не піддається вимірюванню;
- б) ефективний розподіл благ може бути справедливим;

в) критерій справедливості співвідноситься з критерієм справедливості;

г) критерій справедливості завжди суперечить критерію ефективності.

19. Функція суспільного добробуту...

а) агрегує індивідуальні уподобання щодо певних суспільних станів у суспільні уподобання;

б) ранжирує індивідуальні розподіли в залежності від індивідуальних уподобань;

в) є деякою функцією від індивідуальних функцій корисності;

г) всі відповіді правильні.

20. Рівновага в моделі суспільного добробуту означає, що:

а) межа можливих корисностей є дотичною до найвищої з досяжних суспільних кривих байдужості;

б) забезпечується максимальний рівень добробуту всіх учасників розподілу;

в) забезпечується Парето-оптимальний стан економіки;

г) всі відповіді правильні.

Типові задачі та вправи

I рівень

Вправа 1. Підберіть для кожного терміну з лівої колонки визначення з правої.

1. Неекономічні блага	А) блага, для отримання яких потрібні витрати ресурсів, часу, праці
2. Економічні блага	Б) товари та послуги, які не можна вилучити зі споживання окремих людей
3. Послуги	В) економічні блага, процес споживання яких збігається з процесом їх створення
4. Суспільні блага	

Вправа 2. Дайте оцінку наступному ствердженню: «Люди, як правило, отримують менше продукції на долар, що витрачений державою, аніж на долар, що витрачений приватним підприємством, навіть якщо держава витрачає гроші виключно на виробництво необхідних для суспільства товарів та послуг».

Вправа 3. На основі аналізу загальної рівноваги прослідкуйте наслідки наступних подій:

1. Наукові дослідження довели надзвичайну корисність для людського організму продуктів моря, внаслідок чого попит на низ зріс.

2. У текстильній промисловості винайдені синтетичні матеріали, які не поступаються природним, але є більш практичними – вони не витрачають кольору, не зношуються, не деформуються.

3. Внаслідок негоди значна частка врожаю картоплі загинула.

4. Винайдена нова технологія, яка дозволяє знизити витрати будівництва житла на 50%.

Прівень

Задача 1. Крива виробничих можливостей описана рівнянням $x^2 + y^2 = 200$, функція корисності суспільства $u(x,y) = x + y$. Визначити оптимальний обсяг виробництва товарів.

Задача 2. У моделі «Робінзона Крузо» виробнича функція $Q(L) = 4Q - 5L^2$, функція корисності «Робінзона Крузо» $U(Q,L) = 2Q - 3L^2$. Знайти рівноважний обсяг використання праці, випуск, корисність, визначити відносну ціну праці.

Задача 3. Суспільство складається з 5 індивідів, кожний з яких має функцію попиту на суспільне благо $Q_D = 20 - P$. Сукупні витрати на надання суспільного блага становлять $TC = 50Q$. Визначити аналітично та графічно оптимальний обсяг суспільного блага.

Задача 4. У наведеній нижче таблиці показано загальні витрати і загальні вигоди (у млрд. грош. од) від чотирьох природоохоронних програм; вартість кожної наступної програми перевищує попередні. Яку з програм слід реалізувати? Чому?

Програма	Загальні витрати	Загальні вигоди
А	3	7
В	7	12
С	12	16
Д	18	19

Задача 5. Припустимо, що науково-дослідний економічний інститут рекомендує уряду ввести податок з обороту в розмірі 5% на продаж промислових товарів і продовольства. При цьому надані послуги (перукарські, юридичні, косметологічні тощо) пропонується оподатковувати лише в 2%. Чи поліпшить, на вашу думку, пропонована міра розподіл ресурсів?

Опрацювання базової літератури: 2, 6, 7.

Опрацювання допоміжної літератури: 13, 16, 18.

Електронні та Інтернет-ресурси: 24, 26.

ГЛОСАРІЙ

Абсолютна рента – форма земельної ренти, яку сплачують власникові за будь-яку ділянку землі, незалежно від її родючості й місцерозташування.

Альтернативна вартість – цінність найкращого варіанту, від якого треба відмовитись у процесі економічного вибору.

Альтернативні витрати – витрати, що відображають цінність одного блага, вираженого в іншому, від якого довелося відмовитися для отримання першого.

Амортизація – процес перенесення вартості основних виробничих фондів на готовий продукт в міру фізичного та морального зношування.

Антимонopolна діяльність – комплекс заходів, які спрямовані на обмеження діяльності монополій, а також створення відповідного законодавства.

Антициклічне регулювання економіки – свідомі й цілеспрямовані дії держави, а частково могутніх корпорацій і наднаціональних органів, на промисловий цикл з метою зменшення глибини циклічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і підвищення темпів економічного зростання.

Антимонopolна політика – політика держави, спрямована на припинення монополістичної діяльності суб'єктів і на захист конкуренції.

Банк – фінансове підприємство, яке виконує комплекс базових функцій (акумулює грошові кошти та інші цінності, надає кредити, випускає в обіг гроші та цінні папери, здійснює грошові розрахунки та інші функції) з метою привласнення прибутку.

Бар'єри входу і виходу (в галузі) – умови, що перешкоджають вільному входу нових фірм на ринок або новому входу чи виходу фірми на ринок.

Бухгалтерський прибуток – різниця між валовим доходом (виручкою від реалізації продукції) та бухгалтерськими (зовнішніми) витратами виробництва.

Бюджетна лінія – пряма, кожна точка якої показує набори благ, які може придбати споживач, за умови обмеженого бюджету та певних цінах благ.

Бюджетне обмеження – це грошові доходи, що визначають обсяг попиту споживачів за наявних цін на ринку.

Валова виручка від реалізації продукції (дохід) – грошові кошти, отримані (вручення) фірмою від продажу продукції.

Вартість – уречевлена в товарах та послугах суспільно необхідна праця й економічні відносини між товаровиробниками, що зумовлені суспільним поділом праці, обміном товарами й послугами.

Вертикальна інтеграція – об'єднання виробників, які здійснюють різні стадії єдиного технологічного процесу.

Взаємодія попиту і пропозиції – процес, який викликає формування ринкової ціни, яка задовольняє одночасно і продавця, і покупця.

Взаємодоповнюваність – певна властивість благ, здатне задовольняти потреби тільки в загальній сукупності один з одним.

Взаємозамінність – певна здатність благ задовольняти потреби людей за рахунок інших благ.

Виробнича функція – відношення між будь-яким набором факторів виробництва та максимально можливим обсягом продукції, виробленої з даного набору. Вона відображає технологічну залежність між витратами факторів виробництва і випуском продукції.

Виробничі можливості – це можливості виробництва економічних благ при повному і ефективному використанні всіх наявних ресурсів і даному рівні розвитку НТП.

Витрати виробництва – грошовий вираз використання виробничих ресурсів, в результаті якого продукція виробляється і реалізується.

Власність – це сукупність прав володіння, використання і розпорядження об'єктами власності.

Внутрішньогалузева конкуренція – боротьба між товаровиробниками, які діють в одній галузі народного господарства.

Горизонтальна інтеграція – об'єднання виробників, що випускають однотипну продукцію та надають подібні послуги, або виробляють однакову стадію виробничого процесу.

Гранична зовнішня вигода (Marginal external benefit, МЕВ) – вигода від зовнішніх ефектів третіх осіб, які не є ні покупцями, ні продавцями.

Гранична соціальна (суспільна) вигода (Marginal social benefit, MSB) – загальна сума додаткових граничних приватних і граничних зовнішніх вигод, одержуваних суспільством в результаті збільшення виробництва і споживання даного блага на одну одиницю.

Гранична норма заміщення – міра, що дозволяє оцінити максимальний обсяг товару, від якого сторона-покупець може відмовитися заради придбання (отримання) одиниці товару іншого типу.

Гранична корисність – це додаткове задоволення, яке отримує споживач від споживання додаткової одиниці блага.

Гранична приватна (індивідуальна) вигода (*Marginal private benefit*, MPB) – вигода, одержувана індивідом від споживання купленої додаткової одиниці блага.

Граничні витрати (*Marginal costs*, MC) – приріст витрат, що обумовлює випуск додаткової одиниці продукції.

Граничні зовнішні витрати (*Marginal external costs*, MEC) – витрати, що виникають у зв'язку з випуском додаткової одиниці продукції, оплачується не виробниками, а третіми особами.

Граничні соціальні витрати (*Marginal social costs*, MSC) – загальна сума додаткових витрат, які несе суспільство в результаті виробництва додаткової одиниці продукції. Вони дорівнюють сумі приватних витрат і граничних зовнішніх витрат.

Граничні приватні витрати (*Marginal private cost*, MPC) – додаткові витрати приватних виробників, пов'язані з випуском додаткової одиниці продукції.

Державне регулювання економіки – комплекс форм та засобів централізованого впливу на розвиток економічних об'єктів і процесів для стабілізації економічної системи та її розширеного відтворення.

Діаграма Еджворта – це економічна модель, представлена прямокутником, чії сторони мають форму обсяги наявних благ або ресурсів. Це зручний інструмент для аналізу ефективності розподілу благ, а так само для аналізу виробництва і розподілу ресурсів в економіці з фіксованою пропозицією праці і капіталу.

Диференціальна земельна рента – дохід землевласників або орендарів, отриманий за рахунок використання середніх і кращих за родючістю та місцерозташуванням земель і застосування найманої праці.

Диференційовані товари – товари, що трохи відрізняються від товарів-замінників інших виробників (наприклад: автомобілі; сигарети; побутова техніка).

Добробут – ступінь задоволення певних потреб людини. Характеризує забезпеченість населення необхідними матеріальними і духовними благами; залежить від рівня розвитку продуктивних сил

івиробничих відносин; виражається системою показників, що характеризують рівень життя населення.

Досконала конкуренція – конкуренція, для якої характерні велика кількість конкурентів-виробників і конкурентів-покупців, вільний доступ товаровиробників до будь-якого виду діяльності.\

Другий закон Госсена – споживач повинен розподілити свій дохід на покупку товарів так, щоб остання одиниця доходу яка буде витрачена на покупку товару принесла максимальне задоволення споживачеві

Дуополія – різновид олігополії, коли на ринку функціонують всього дві конкуруючі фірми.

Економіка – сфера життя людей в процесі праці, безпосереднього виробництва товарів і послуг, а також у сфері їх обміну, розподілу та споживання.

Економічна модель – система взаємозв'язків між економічними змінними, яка дає змогу прогнозувати результат.

Економічна теорія – наука, що вивчає найефективнішого використання обмежених ресурсів для задоволення необмежених потреб.

Економічні змінні – натуральні або вартісні величини, що набувають числових значень. Змінні бувають ендогенні (зазнають зовнішнього впливу) та екзогенні (впливають на економічні явища).

Економічний прибуток – різниця між валовим доходом та економічними (зовнішніми і внутрішніми, з урахуванням нормального прибутку) витратами виробництва.

Економічний прибуток – це надлишок від нормального прибутку, що є результатом ініціативи підприємця, його вміння знайти найкраще застосування і комбінацію економічних ресурсів, здійснити нововведення, ризикнути.

Економічна рента – плата за ресурс, пропозиція якого обмежена.

Економічна теорія – наука, що вивчає найефективнішого використання обмежених ресурсів для задоволення необмежених потреб.

Економічна ефективність – досягнення найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці.

Економічні агенти – учасники економічного процесу, що володіють ресурсами, самостійно приймають і здійснюють свої господарські плани.

Економічні блага – продукти праці, що є результатом господарської діяльності людей.

Економічні інтереси – усвідомлені економічні потреби окремих людей, соціальних верств, груп та класів, які виявляються у поставлених цілях, конкретних завданнях та діях щодо їх досягнення.

Економічні потреби – ідеальний внутрішній мотив людини, що спонукає її до економічної діяльності для забезпечення власного добробуту та добробуту членів родини.

Еластичність – міра чутливості попиту і пропозиції до зміни факторів, які їх визначають, насамперед до зміни ціни товарів.

Еластичність попиту – показник ступеня чутливості (реакції) споживачів до змін ціни товару.

Еластичність пропозиції – показник, що відтворює зміни сукупної пропозиції, які відбуваються у зв'язку зі зростанням цін

Ефект Веблена – явище збільшення попиту на певний товар після зростання його ціни (оскільки споживач вважає, що вища ціна означає вищий статус).

Ефект доходу – зміна реального доходу споживача в результаті зміни цін.

Ефект заміщення – зміна складу набору благ, придбаних споживачем, в результаті зміни цін.

Загальна корисність – це рівень задоволення від споживання усієї кількості блага або благ. Це сума граничних корисностей усіх одиниць спожитого блага.

Загальна рівновага – ціни прореагували на вихідну зміну попиту чи пропозиції таким чином, що обсяги попиту дорівнюють обсягам пропозиції на усіх ринках.

Загальні (валові) витрати (total costs, TC) – сума постійних і змінних витрат фірми.

Загальні зовнішні витрати (Total external cost, TEC) – витрати третіх осіб, пов'язані з усуненням наслідків негативних зовнішніх ефектів.

Загальні соціальні або суспільні витрати (Total social cost, TSC) - утворюються підсумовуванням загальних приватних і спільних зовнішніх витрат.

Загальні приватні витрати (Total private cost, TPC) - сукупність постійних і змінних витрат фірми.

Закон пропозиції – зі зростанням ціни на товар величина пропозиції його зростає.

Закон попиту – зі зростанням ціни на товар величина попиту на нього зменшується.

Закон спадної віддачі (продуктивності): якщо при незмінному технологічному рівні виробництва фірма збільшує обсяг виробництва шляхом послідовного приєднання додаткових одиниць змінного ресурсу до незмінного постійного ресурсу, то починаючи з певного моменту віддача від приєднання змінного ресурсу перестає зростати, а потім - почне спадати.

Заробітна плата – грошове вираження вартості й ціни товару робоча сила та частково результативності функціонування робочої сили.

Земельна рента – економічна форма реалізації власності на землю у вигляді доходу, який створюється найманими працівниками, але привласнюється власником землі за її здачу в оренду.

Змішані суспільні блага – блага, на які можна призначити ціну і обмежити для бажаючих доступ до їх споживання. До їх числа можна віднести освіту, охорону здоров'я та ін.

Зовнішні ефекти (екстерналії) – це впливи (неопосередковані ринком) одних економічних агентів на результати діяльності інших, які не знаходять відображення в системі ринкових цін.

Змінні витрати (variable costs, VC) - витрати фірми, залежать від обсягу виробництва.

Ізокванта – крива, на якій розташовані всі співвідношення факторів, використання яких дає однаковий обсяг випуску продукції.

Ізокоста – лінія, що характеризує комбінації витрат змінних факторів (у нашому випадку праці і капіталу) при фіксованих витратах виробництва.

Інститути – стійкі, постійно відтворювані на основі норм і правил відносини між людьми.

Інтерналізація зовнішніх ефектів – переклад зовнішніх витрат (вигод) у внутрішні витрати тих, хто породжує ефекти, що впливають на третіх осіб.

«Інферіорні» (низькоякісні) товари – це товари, споживання яких зменшується за умови зростання доходу споживача. Разом з тим, є група товарів, яка не належить ні до нормальних, ні до неякісних.

Коефіцієнт перехресної еластичності попиту за ціною – числовий показник, що відображає відношення процентної зміни обсягу попиту на товар до відсоткової зміни ціни деякого іншого товару.

Коефіцієнт прямої еластичності попиту за ціною – числовий показник, що відображає відношення процентної зміни обсягу попиту на товар до відсоткової зміни його ціни.

Коефіцієнт еластичності пропозиції за ціною – числовий показник, що відображає відношення процентної зміни обсягу пропозиції товару до відсоткової зміни його ціни.

Коефіцієнт еластичності попиту за доходом – числовий показник, що відображає відношення процентної зміни обсягу попиту на товар до відсоткової зміни його ціни.

Конкуренція – боротьба між товаровиробниками за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів та послуг, за привласнення найбільших прибутків.

Корисність блага – це здатність економічного блага задовольнити потребу людини.

Крива байдужості – це всі ті комбінації товарів, які забезпечують однаковий рівень задоволення. Між наборами товарів, розташованими на кривій, споживач не вбачає ніякої різниці.

Крива виробничих можливостей – це сукупність точок, координати яких відображають різні комбінації виробництва двох благ за повного використання обмежених ресурсів за сталої технології.

Крива контрактів – геометричне місце точок Парето-ефективного розподілу благ (точок дотику кривих байдужості).

Крива ефективного виробництва – геометричне місце точок Парето-ефективного виробництва (точок дотику ізоквант).

Кругообіг благ і доходів – взаємозв'язок усіх суб'єктів економіки через потоки благ і доходів, зацікавлені один в одному, коли благополуччя одного учасника ринку залежить від благополуччя інших.

Лінія «дохід-споживання» – це лінія, яка ілюструє зміна оптимального індивідуального споживання двох товарів при русі розмірів доходу і постійних цінах.

Максимізація прибутку – досягнення фірмою максимальною загальною прибутку за умови рівності граничного доходу граничним витратам.

Макроекономіка – частина економічної теорії, що вивчає економіку країни в цілому.

Міжгалузєва конкуренція – конкуренція між товаровиробниками, які діють у різних галузях народного господарства.

Міжчасового бюджетне обмеження – обмеження споживання для домогосподарства в сьогоднішній і майбутньому періодах відповідно бюджетом сьогодні і бюджетом в майбутньому.

Міжчасовий вибір – порівняння різних грошових сум в часі.

Мережеві зовнішні ефекти – це ефекти, що визначають корисність товару для одного споживача в залежності від числа інших людей (учасників мережі), які споживають даний товар.

Мікроекономіка – розділ економічної теорії, що вивчає діяльність окремих економічних одиниць і структур (домогосподарства, підприємства, ринки окремих благ).

Мікросистема – це система економічних відносин між господарчими суб'єктами. Її вивчають з точки зору суб'єктів, причин виникнення, змісту.

Мінімізація збитків – досягнення фірмою мінімальних загальних збитків за умови рівності граничного доходу граничним витратам.

Модель Курно – це варіант дуополії, який полягає в тому, що на ринку діють тільки дві фірми і кожна фірма вважає ціну й обсяг виробництва конкурента незмінними, а потім приймає своє рішення.

Модель Штакельберга – теоретико-ігрова модель олігополістичного ринку при наявності інформаційної асиметрії.

Монополізований ринок – ринок, на якому один-два виробники або продавці можуть зосередити у своїх руках усю або переважну масу виробленої продукції, всю сукупність товарів певного виду і диктувати ціни.

Монопольна влада – можливість фірми впливати на ринкову ціну товару, завищуючи її.

Монополістична конкуренція – тип ринкової структури, де досить велика кількість фірм пропонує диференційовані товари.

Монопольна рента – особлива форма земельної ренти, яка утворюється в сільському господарстві та добувній промисловості шляхом встановлення монопольних цін на рідкісні продукти землеробства (сорти винограду, цитрусових, екологічно чисті продукти), метали, мінерали та інші корисні копалини.

Моносонія – різновид монополії, в якій монополістом є покупець (при безлічі продавців існує тільки один покупець).

Моральне зношування – втрата основними фондами частини своєї вартості без відповідного фізичного зношування, яка не переноситься на вартість створюваного продукту.

Надлишок виробника – різниця між ринковою ціною, за якою виробник фактично продає свій товар, і мінімальною ціною, за якою він готовий продати цей товар.

Надлишок споживача – різниця між максимальною ціною, яку споживач готовий заплатити за деяку кількість товару, і ринковою ціною, яку він фактично заплатив.

Негативна віддача від масштабу виробництва – має місце, якщо із зростанням обсягу виробництва середні сукупні витрати зростають.

Негативний зовнішній ефект – величина витрат третіх осіб в результаті виробництва (споживання) блага, які не відображені в його ринковою ціною.

Недосконала конкуренція – конкуренція, при якій не дотримується хоча б одна з ознак досконалої конкуренції.

Нецінова конкуренція – боротьба між товаровиробниками за споживача через впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, що зумовлює поліпшення якості продукції, її асортименту.

Неявні витрати – альтернативні витрати використання ресурсів, що є власністю фірми.

Номінальні величини – характеризують вартісні економічні показники в діючих, поточних цінах.

Номінальна заробітна плата – грошова сума, яку отримує працівник за продаж капіталістові своєї робочої сили.

Нормативна мікроекономіка – частина мікроекономіки, у межах якої надаються оцінювальні судження щодо правильності дій.

Нормальний прибуток – звичайний для галузі дохід від економічних ресурсів; мінімальний дохід, який стимулює підприємця продовжувати справу, залишаючись у певній сфері бізнесу.

Олігополістичний ринок – ринок, на якому кілька продавців певних товарів чи послуг можуть домовлятися між собою (письмово або усно) щодо поділу ринків збуту і впливати на рівень цін, тобто існує групова монополія.

Олігополія – тип ринкової структури, де на кілька великих фірм припадає основний обсяг продажів ринку.

Парадокс Гіффена – зниження ціни на окремі види товару призводить до зниження на них попиту. Справедливо і зворотне: підвищення ціни на окремі види товару призводить до підвищення на них попиту.

Парето-ефективний розподіл благ – такий розподіл, при якому підвищення добробуту одного індивіда можливо лише при зменшенні добробуту іншого.

Перший закон Госсена – зі збільшенням кількості даного блага гранична корисність його зменшується, а за умови повного задоволення потреб споживача вона дорівнюватиме нулю.

Порівняльна перевага – перевага, що належить агенту економічної діяльності за умови, що він має можливість зробити дану продукцію з меншим обсягом витрат у порівнянні з іншими агентами.

Природна монополія – галузь, де конкуренція шкідлива, оскільки дія позитивного ефекту масштабу настільки сильно, що наявність кількох конкуруючих між собою фірм призведе не до збільшення ефективності галузі, а до її втрати. У галузі природної монополії функціонує всього одна фірма, яка обслуговує весь галузевий попит.

Позитивна віддача від масштабу виробництва – має місце, якщо при зростанні обсягу виробництва середні сукупні витрати зменшуються.

Позитивна мікроекономіка – частина мікроекономіки, у межах якої встановлюються економічні зв'язки, що реально склалися, оцінка їм не надається.

Позитивний зовнішній ефект – величина вигод третіх осіб в результаті виробництва (споживання) блага, які не відображені в його ринковою ціною.

Попит – платоспроможна потреба або сума грошей, яку покупці можуть і мають намір заплатити за необхідні для них товари і послуги.

Порушення ринкової рівноваги – результат непостійності умов ринкового попиту та ринкової пропозиції.

Постійна віддача від масштабу виробництва – має місце, коли середні сукупні витрати в довгостроковому періоді залишаються незмінними незалежно від обсягу виробництва.

Постійні витрати (Fixed costs, FC) – витрати фірми, які не залежать від обсягу виробництва.

Потреба – це внутрішні збуджуючі мотиви діяльності людини. Це відчуття нестачі економічного блага, необхідного для забезпечення життєдіяльності людини.

Право володіння – це відносини фактичного панування суб'єкта над об'єктом власності.

Право розпорядження – фактичне здійснення влади власника над об'єктом власності, фактичне управління нею.

Право користування – це процес фактичного вилучення корисних властивостей об'єкта власності для задоволення конкретних потреб.

Праця – економічний ресурс, що включає в себе фізичні та інтелектуальні здібності людини, що застосовуються в процесі виробництва.

Прибуток – це різниця між виручкою від реалізації продукції та собівартістю.

Приватне благо – це індивідуальне благо, призначене для особистого споживання.

Продуктивність праці – кількість продукції, виробленої за одиницю робочого часу.

Пропозиція – це та кількість продукту, яку виробник бажає та спроможний виробляти і постачати для продажу на ринку за певну ціну впродовж визначеного проміжку.

Принцип рідкості – принцип, згідно з яким в кожен конкретний момент часу кількість ресурсів не відповідає тому обсягу, який необхідний для задоволення потреб людей.

Рівновага споживача – рівність відносин граничних корисностей різних благ до їх цінами.

Реальна заробітна плата – кількість споживчих вартостей (товарів і послуг), які працівник може придбати за свій грошовий заробіток за певного рівня цін після сплати податків.

Рента – дохід, одержаний будь-яким власником благ, природно або штучно обмежених в порівнянні з попитом.

Ринок – сукупність взаємодій між покупцями і продавцями з приводу організованого руху товарів і грошей.

Ринок досконалої конкуренції – тип ринкової структури, що характеризується безліччю учасників, мобільністю ресурсів, однорідністю продукту, повнотою інформації, раціональним поведінкою, що в сукупності визначає відсутність впливу на ринкову ціну.

Середні витрати (Average costs, AC) – витрати на одиницю продукції, які можна отримати шляхом ділення витрат на обсяг виробництва (*Quantity*, Q). За цим принципом розраховуються будь-які види середніх витрат: як середні постійні (*Average fixed costs*,

AFC) та середні змінні (*Average variable costs*, AVC), так і загальні середні витрати (*Average total costs*, ATC).

Споживчий оптимум – максимізація корисності від споживання набору благ в рамках обмеженого бюджету.

«Суперіорні» (нормальні) товари – це товари, які людина споживає у більшій кількості, коли зростає її дохід.

Суспільне благо – це благо, вільно споживане всіма членами суспільства, надання якого допомогою ринкового обміну ускладнене або неможливе

Ставка заробітної плати – ринкова ціна одиниці ресурсу праці певних якісних характеристик в одиницю часу.

Технологія – сукупність методів (способів) виготовлення, видобутку, обробки або переробки та інших процесів, робіт і операцій, що змінюють стан сировини, матеріалів, напівфабрикатів чи виробів у процесі отримання продукції із заданими показниками якості.

Точка втечі фірми з ринку – ситуація рівності ціни мінімальному значенню середніх змінних витрат, при якому доцільним є припинення виробництва.

Точка беззбитковості – ситуація рівності ціни мінімальному значенню середніх загальних витрат, при якому фірма отримує нульовий економічний прибуток.

Точка насичення – точка, у якій споживач припиняє розглядати додаткове споживання як таке, що приносить йому корисність.

Традиційна теорія поведінки виробника – пояснює поведінку виробника (підприємства) прагненням максимізувати прибуток.

Трансакційні витрати – це витрати, що виникають при здійсненні трансакцій. Складаються з витрат ресурсів і витрат часу на здійснення угоди, а також з витрат, що виникають внаслідок того, що був укладений неповний або неефективний контракт.

Умова довгострокової рівноваги фірми – обставини, які визначають такий обсяг виробництва, при якому фірма отримує нульовий економічний прибуток.

Умова короткострокової рівноваги фірми – обставини, які визначають такий обсяг виробництва, при якому фірма отримує максимальний прибуток або мінімальні збитки.

Уподобання – це ієрархічна система цінностей людини стосовно тих благ, які задовольняють її життєві потреби.

Фактори виробництва – важливі об'єкти або елементи, які здійснюють вагомий вплив на можливість і результати виробництва, але речові елементи яких не є джерелом національного доходу.

Фізичне зношування – поступова втрата основними виробничими фондами своєї споживчої вартості, а водночас і частини вартості, яка переноситься на вартість створюваного продукту.

Фірма – господарське ланка, яка реалізує свої економічні інтереси за допомогою виробництва і реалізації товарів та послуг шляхом доцільного комбінування факторів виробництва.

Функція корисності – це економіко-математична модель, котра відображає зв'язок між певною кількістю економічних благ, які споживач прагне придбати, і рівнем корисності, що він сподівається отримати від споживання цих благ протягом певного періоду.

Цінова дискримінація – встановлення різних цін на одну і ту ж продукцію для різних груп покупців.

Цінова конкуренція – боротьба між товаровиробниками за споживача через зменшення витрат виробництва, зниження цін на товари і послуги без істотної зміни їх якості й асортименту.

Часткова ринкова рівновага – положення на ринку, коли обсяг попиту на конкретний товар дорівнює обсягу його пропозиції.

Чиста монополія – тип ринкової структури, коли на ринку функціонує єдиний продавець товару, що не має близьких товарів-замінників.

Чисті суспільні блага – блага, споживані людьми колективно незалежно від того, платять вони за нього чи ні. Характерною особливістю цих благ є неконкурентність у споживанні. Використання блага одним людиною не зменшує можливості споживання його іншими індивідуумами.

Чистий прибуток – прибуток, який залишається у розпорядженні підприємця після розрахунків з бюджетом за податковими та обов'язковими платіжними зобов'язаннями.

Явні (зовнішні) витрати – плата фірми за ресурси постачальникам, які не належать до числа власників даної фірми.

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Контроль знань на практичних заняттях

Проведення практичних занять передбачає усне опитування теоретичного матеріалу, роботу із задачним матеріалом і вправами, письмове тестування, письмове експрес-опитування (економічний диктант), контроль за виконанням самостійної роботи студентів.

Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів на практичних заняттях

Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
1	2
<i>Початковий (понятійний) рівень навчальних досягнень</i>	
1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні».
2	Студент не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні»; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
3	Студент намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби виконання вправ і завдань репродуктивного характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
<i>Середній (репродуктивний) рівень навчальних досягнень</i>	
4	Студент володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
5	Студент розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними.

1	2
6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати явища, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.
<i>Достатній (алгоритмічно дієвий) рівень навчальних досягнень</i>	
7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми; розв'язувати типові задачі.
8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
9	Студент вільно володіє матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, аналізує і систематизує інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить економічні поняття, категорії; формулює правила; самостійно опрацьовує матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
<i>Високий (творчо-професійний) рівень навчальних досягнень</i>	
10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати особливості економічних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки макроекономічної науки; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні економічні явища, процеси.

1	2
11	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал.
12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Самостійна робота студентів

Значна частина матеріалу винесена на самостійне опрацювання студентами. Питання для самостійної роботи включені до кожної теми дисципліни.

Враховуючи специфіку навчальної дисципліни «Економічна теорія: мікроекономіка» були визначені наступні форми контролю:

- написання студентом реферату та доповідь за його тематикою на практичному занятті;
- перевірка конспекту на практичних заняттях;
- усне обговорення теоретичного матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- усне обговорення виконання тестів для самоперевірки знань студентом;
- написання тестів для проміжного контролю на практичних заняттях, до складу яких включаються також питання, винесені на самостійне опрацювання;
- написання письмового експрес-опитування (економічного диктанту), до складу яких включаються також питання, винесені на самостійне опрацювання.

Крім того контроль самостійної роботи студентів здійснюється шляхом включення питань для самостійної роботи до МКР та до питань підсумкового контролю.

Індивідуальна науково-дослідна робота студентів

Вивчення дисципліни «Економічна теорія: мікроекономіка» передбачає виконання студентом індивідуальних науково-дослідних завдань (ІНДЗ). ІНДЗ виконується у формі рефератів з найбільш актуальних та складних тем курсу.

Вимоги до оформлення реферату

Реферат не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну із форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень (науково-проблемний реферат) або виклад основних положень певних видань чи їх частин (оглядово-інформаційний реферат).

Реферат має бути виконано самостійно. Мета написання реферату полягає у набутті студентом знань з професійної психології, вмінь і навичок працювати з науковою літературою, самостійно аналізувати і узагальнювати матеріал, робити і формулювати власні висновки та пропозиції.

За допомогою рефератів студент глибше вивчає найбільш складні проблеми навчальної дисципліни, вчиться правильно оформляти роботу та доповідати результати своєї праці.

Підготовка реферату включає в себе наступні етапи:

- 1) вибір теми;
- 2) підбір і вивчення спеціальної літератури;
- 3) складання плану реферату;
- 4) викладення змісту теми;
- 5) оформлення реферату;
- 6) усний виклад реферату.

Усний виклад реферату

Після написання реферату студент повинен викласти його зміст на практичному занятті. Автор роботи протягом десяти хвилин має викласти основні положення розділів та підрозділів свого дослідження, обґрунтувати наукову і практичну значимість обраної теми, сформулювати пропозиції чи рекомендації. Після виступу, при необхідності, відповісти на запитання викладача та інших учасників практичного заняття.

За результатами обговорення написаного і викладеного реферату студенту виставляється відповідна оцінка, яка заноситься в графу журналу «ІНДЗ» і враховується при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Тематика ІНДЗ

Змістовий модуль 1

Теорія взаємодії виробника та споживача

1. Альтернативність цілей використання обмежених ресурсів і раціональність поведінки суб'єктів ринкових відносин..
2. Еволюція та сучасний зміст предмету мікроекономіки.
3. Економічна політика на мікрорівні: сутність, структура, види.
4. Вирішення парадоксу А. Сміта на основі кривих граничної корисності.
5. Гранична корисність та крива попиту.
6. Постулати теорії споживчого вибору.
7. Роль кривих байдужості у мікроекономічному аналізі поведінки споживача.
8. Окремі випадки побудови і зміщення бюджетної лінії.
9. «Внутрішнє» та «кутове» рішення рівноваги споживача.

10. Особливості лінії «дохід – споживання» для нормальних і низькоякісних товарів.

11. Розкладання сукупної зміни обсягу попиту на складові: основні підходи за Слуцьким та Хіксом.

12. Основні фактори впливу на вибір споживача.

13. Павутиноподібна динамічна модель досягнення рівноваги.

14. Еластичність пропозиції, фактори, що на неї впливають.

15. Державне регулювання ринкового ціноутворення.

16. Класифікації витрат виробництва за різними ознаками.

17. Догранична, гранична та позагранична фірма.

18. Ефект масштабу виробництва: сутність, типи, практичне значення.

19. Види та властивості виробничих функцій.

20. Екстенсивне та інтенсивне виробництво.

Змістовий модуль 2

Виробництво та ціноутворення в різних ринкових структурах

21. Різновиди технологій виробництва.

22. Переваги та недоліки досконалої конкуренції.

23. Методи конкурентної боротьби.

24. Поведінка підприємства на ринку досконалої конкуренції за умов зміни ринкової ситуації.

25. Цінова політика олігополіста.

26. Взаємозв'язок моделей Штекельберга та Курно.

27. Нецінова конкуренція.

28. Антимонопольне законодавство України.

29. Джерела монопольної влади.

30. Стратегії монополістичного ціноутворення.

31. Контроль профспілок над пропозицією робочої сили.

Дискримінація на ринках робочої сили.

32. Фактори, які впливають на попит на ресурси.

33. Чинники, що впливають на рівновагу на ринку землі.

34. Взаємозв'язок та взаємозалежність загальної економічної рівноваги та рівноваги на мікрорівні.

35. Рівень та якість життя: сутність, показники.

36. Крива Лоренца та коефіцієнт Джинні.

37. Оптимальний обсяг суспільного блага. Правило Самуельсона.

38. Сучасні блага за умов демократії. Модель самостійності Ліндела.

39. Непрямі методи вияву переваг щодо суспільних благ. Модель Т'єбу. Податок Кларка.

Модульна контрольна робота

Метою написання МКР є виявлення рівня теоретичних знань та практичних умінь і навичок студентів із кожної теми обох змістових модулів дисципліни.

МКР студенти пишуть на одному з практичних занять по завершенню вивчення кожного з двох змістових модулів. Кожен студент отримує власний варіант теоретико-практичних завдань. Термін написання роботи – 1 академічна година.

Програма семестрового екзамену

1. Мікроекономіка як розділ економічної теорії.
2. Проблеми економічного вибору в процесі економічної діяльності.
3. Методологія мікроекономічних досліджень.
4. Позитивна і нормативна мікроекономіка.
5. Моделі мікроекономіки: змінні, класифікація моделей.
6. Етапи еволюційного розвитку мікроекономічного аналізу.
7. Корисність і уподобання в економічній теорії.
8. Взаємозв'язок граничної та загальної корисностей.
9. Потреби та їх класифікації.
10. Гранична корисність і перший закон Госсена.
11. Бюджетні обмеження споживача та гранична норма заміщення.
12. Вплив змін доходу та цін на положення лінії бюджетного обмеження.
13. Крива байдужості та карта кривих байдужості.
14. Види кривих байдужості. Точка насичення.
15. Оптимум (рівновага) споживача. Другий закон Госсена
16. Реакція споживача на зміну доходу. Криві «дохід-споживання».
17. Ринкова рівновага. Дефіцит і надлишок.
18. Реакція споживача на зміну цін товарів. Виключення із закону попиту.
19. Підходи до стратегії підприємства.
20. Еластичність попиту та її види.
21. Графічний аналіз надлишку споживача.
22. Графічний аналіз надлишку виробника.
23. Види ринкової рівноваги.

24. Вплив податкового тягара (субсидій) на надлишок споживача.
25. Види галузевої рівноваги.
26. Державне регулювання ціноутворення. Зростання податку для виробника.
27. Державне регулювання ціноутворення. Зростання податку для споживача.
28. Фактори виробництва і технології. Виробничі функції.
29. Продуктивність факторів виробництва. Закон спадної граничної продуктивності.
30. Ізокоста. Гранична норма технологічного заміщення.
31. Ізокванти. Карта ізоквант.
32. Оптимум (рівновага) виробника.
33. Витрати фірми у короткостроковому періоді.
34. Витрати фірми у довгостроковому періоді.
35. Графічний аналіз прибутку як основного мотиву діяльності фірми.
36. Типи ринків за рівнем конкуренції.
37. Види конкуренції та методи конкурентної боротьби.
38. Попит і правила поведінки фірми на досконало конкурентному ринку.
39. Умови максимізації прибутку на досконало конкурентному ринку у короткостроковому періоді.
40. Умови мінімізації збитку на досконало конкурентному ринку у короткостроковому періоді.
41. Умови виходу з галузі на досконало конкурентному ринку у короткостроковому періоді
42. Рівновага фірми на досконало конкурентному ринку у довгостроковому періоді.
43. Умови максимізації прибутку на ринку монополістичної конкуренції у короткостроковому періоді.
44. Умови мінімізації збитку на ринку монополістичної конкуренції у короткостроковому періоді.
45. Умови виходу з галузі на ринку монополістичної конкуренції у короткостроковому періоді.
46. Особливості поведінки олігополіста на ринку.
47. Попит на продукт монопольної фірми.
48. Максимізація прибутку в умовах монополії.
49. Етапи оцінки ефективності проектів навчання.

50. Мікроекономічний аналіз ринків факторів виробництва.
51. Ринок праці в умовах досконалої конкуренції.
52. Ринок праці в умовах недосконалої конкуренції.
53. Ринок землі.
54. Ринок капіталу.
55. Критерії та оптимум Парето.
56. Загальні засади аналізу ринкової рівноваги.
57. Економічний добробут та його сутність.
58. Стан споживання двох споживачів, оптимальний за Парето.
59. Оптимальний розподіл ресурсів між двома виробниками за Парето.
60. Нецінові чинники та еластичність попиту на ресурси.

Оцінювання навчальної успішності студентів здійснюється за стандартною (100-бальною) шкалою ECTS (європейська кредитна трансферно-накопичувальна система оцінювання).

Шкала оцінювання результатів навчальної успішності студентів

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ECTS	Рекомендовані і системою ECTS статистичні значення (%)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою	Національна залікова оцінка
90-100 і більше	A (відмінно)	10	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	25	добре	
75-81	C (добре)	30		
67-74	D (задовільно)	25	задовільно	
60-66	E (достатньо)	10		
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)		незадовільно	не зараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)			

Рекомендована література

Базова

1. Базилінська О. Я., Мініна О. Я. Мікроекономіка : навч. посіб. Вид. 3-тє., випр. Київ, 2009. 352 с.
2. Білецька Л. В. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка) : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Київ, 2009. 688 с.
3. Задоя А. О. Мікроекономіка: курс лекцій та вправи: навч. посіб. Вид. 4-те, стереот. Київ, 2005. 211 с.
4. Кулішов В. В. Мікроекономіка : основи теорії і практикум : навч. посіб., Вид. 2-ге, стерео. Львів, 2006. 332 с.
5. Наріжна Л. Д., Пономарьова Л. Н. Мікроекономіка в схемах : навч. посіб. для самостійної роботи студентів. Київ, 2007. 160 с.
6. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. С. Панчишина і П. Островерха. Вид. 4-те, випр. і доп. Київ, 2006. Кн. 2. 437 с.
7. Пилипенко В. В. Мікроекономіка : курс лекцій : навч. посіб. Львів, 2012. 278 с.
8. Пилипенко В. В., Пилипенко Н. М. Мікроекономіка: практикум : навч. посіб. для студ. вузів. Київ, 2009. 304 с.
9. Рудий М. М., Жебка В. В. Мікроекономіка : навч. посіб. Київ, 2008. 360 с.
10. Економічна теорія: мікроекономіка : підручник / за ред. В. М. Тарасевича. Київ, 2012. 206 с.
11. Ястремський О. І. Основи мікроекономіки : підручник вид. 2-ге, переробл. і доп. Київ, 2008. 579 с.

Додаткова

12. Азьмук Л. А., Задорожна Н. В. Мікроекономічна теорія виробництва та витрат: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Вид. 2-ге, без змін. Київ, 2005. 160 с.,
13. Вініченко І. І., Дацій Н. В., Корецька С. О. Мікроекономіка : навч. посіб. Київ, 2005. 266 с.
14. Гончарова Н. О., Ігнатюк А. І., Малиш Н. А. Мікроекономіка : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2005. 304 с.
15. Каньоса М. І. Мікроекономіка. Кам'янець-Подільський, 1999. 160 с.
16. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / за ред.

3. Ватаманюка і С. Панчишина. Київ, 2005. 606 с.

17. Коваленко А. В., Бельский А. В. Мікроекономіка : учеб.-метод. посіб. для студ. економ. фак.-та. Минск, 2013. 397 с.

18. Косік А. Ф., Гронтковська Г. Е. Мікроекономіка : навч. посіб. Київ, 2004. 416 с.

19. Мельникова В. І., Яременко В. Г. Мікроекономіка : навч. посіб. Київ, 2005. 400 с.

20. Тарасевич Л. С. Мікроекономіка : учебник. Москва, 2006. 374 с.

Електронні ресурси

21. Мікроекономіка : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ.: Знання, 2008. 679 с. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/elib/economics_f/bazylevych_mikroekonomika_2008.pdf (дата звернення: 01.03. 2018).

22. Гронтковська А. А., Косік О. А. Мікроекономіка. Практикум: навч. посіб. Вид. 3-тє. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 418 с. URL: http://flightcollege.com.ua/library/6%20ОБЩЕСТВЕННЫЕ%20НАУКИ/65%20ЭКОНОМИКА/65.012.1%20МИКРОЭКОНОМИКА/Мікроекономіка/Мікроекон_Prak-Grondkovska.pdf (дата звернення: 01.03. 2018).

23. Задоя А. О. Мікроекономіка : навч. посіб. Вид. 2-ге., стереот. Київ : Знання, КОО, 2002. 211 с. URL: <http://buklib.net/books/21964/> (дата звернення: 01.03. 2018).

24. Оверченко В. І. Мікроекономіка : навч. посібн./ за наук. ред. О. Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ : Лілея-В, 2015. 348 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/navichki_pracevlasht/mikroekonom.pdf (дата звернення: 01.03. 2018).

25. Мікроекономіка : конспект лекцій / укл. : Ю. М. Петрушенко, О. В. Дудкін, Н. М. Костюченко. Суми : Сумський державний університет, 2013. 206 с. URL: <http://lib.sumdu.edu.ua/library/docs/gio/2013/Мікроекономіка.pdf> (дата звернення: 01.03. 2018).

26. Пилипенко В. В. Мікроекономіка : курс лекцій : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2012. 278 с. URL: http://library.kpnu.edu.ua/ufd/page_lib.php (дата звернення: 01.03. 2018).

27. Шипілова М. Мікроекономіка : навч.-метод. посіб. для самостійної роботи студентів. Харків : ХІБС НБУ, 2014. 146 с. URL: http://library.kpnu.edu.ua/ufd/page_lib.php (дата звернення: 01.03. 2018).

28. Уфімцева О. Ю. Мікроекономіка. Курс лекцій : підручник. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2012. 172 с. URL: http://library.kpnu.edu.ua/ufd/page_lib.php (дата звернення: 01.03. 2018).

ЗМІСТ

Вступ	3
Структура дисципліни	5
Практичні заняття та самостійна робота	6
Змістовий модуль 1. Основи поведінки споживача та виробника	6
Тема 1. Предмет і метод мікроекономіки	6
Тема 2. Теорія граничної корисності й поведінка споживача	13
Тема 3. Ординалістська теорія поведінки споживача	20
Тема 4. Аналіз поведінки споживача	27
Тема 5. Попит, пропозиція, їх взаємодія	34
Тема 6. Мікроекономічна модель підприємства	40
Тема 7. Варіації факторів виробництва та оптимум товаровиробника	48
Змістовий модуль 2. Виробництво та ціноутворення в різних ринкових структурах	55
Тема 8. Ринок досконалої конкуренції	55
Тема 9. Олігополія та монополістична конкуренція	62
Тема 10. Монопольний ринок	70
Тема 11. Ринки факторів виробництва	76
Тема 12. Загальна ринкова рівновага та економіка добробуту	83
Тема 13. Інституціональні аспекти ринкового господарства	89
Глосарій	97
Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни	110
Рекомендована література	120

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Укладач Буторіна В.Б.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: МІКРОЕКОНОМІКА

ПРАКТИКУМ

Підписано до друку 08.05.2018 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум.друк. арк. 7,2. Обл. вид. арк. 5,6 Тираж 300. Зам. 214

Підготовлено до друку та надруковано
у видавництві ПП «Медобори»
32343, Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н,
с. Довжок, пров. Радянський, ба. Тел./факс: (03849) 2-20-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3025 від 09.11.2007 р.